

Aksjologiczne uwarunkowania doboru kryteriów interpretacyjnych we współczesnych modelach wykładni umów zobowiązaniowych

Bogna Kaczorowska

Doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Prawa Cywilnego i Prawa Międzynarodowego Prywatnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

✉ bogna.kaczorowska@uwr.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-1120-9286>

Axiological Conditions Determining the Selection of Interpretative Criteria in the Contemporary Models of Contract Interpretation

The issue of contract interpretation, examined in both definitional and methodological terms, proves to be substantially related to the private law axiology, including the value system underlying the law of obligations. Special regard needs to be given to the elementary adequacy test, requiring that all the 'explanatory reasons' of a contract be considered in the course of interpretation. Assessing the impact of axiological determinants on the manner in which interpretative rules applicable to contracts are structured in particular legal orders shall be reckoned a significant research question. In order to provide an overview of the most recent tendencies in the axiologically conditioned arrangement of contract interpretation models, it is appropriate to integrate the retrospective approach and elements of the comparative study aimed at confronting both civil law and common law frameworks.

Słowa kluczowe: aksjologia prawa zobowiązań, umowy zobowiązaniowe, wykładnia umów, kryteria interpretacyjne

Key words: axiology of the law of obligations, obligational contracts, interpretation of contracts, interpretative criteria

[https://doi.org/10.32082/fp.v0i1\(63\).364](https://doi.org/10.32082/fp.v0i1(63).364)

1. Wprowadzenie

Problematyka wykładni umów zobowiązaniowych stanowi przedmiot zaawansowa-

nych, wieloaspektowych badań podejmowanych z perspektywy prywatnoprawnej z uwzględnieniem również odniesień do

dorobku nauk pozaprawnych¹. Kierunki prowadzonych w tym zakresie analiz wynikają w dużej mierze z powiązania wykładni umów z aksjologią prawa prywatnego, zwłaszcza prawa zobowiązań. Ocenę wpływu wskazanych uwarunkowań na sposób uporządkowania reguł interpretacyjnych znajdujących zastosowanie w dziedzinie umów zobowiązaniowych w poszczególnych systemach prawnych należy uznać za ważkie zagadnienie badawcze, szczególnie w świetle tendencji rekodyfikacyjnych zaznaczających się w sferze prawa prywatnego², które równocześnie podlega procesowi dekodyfikacji³. Wnioski płynące z tak ukie-

runkowanych rozważań mogą służyć jako argument w trwającej dyskusji naukowej dotyczącej perspektyw zmiany paradygmatu prawa umów wobec kryzysu określonych jego założeń ujawnianego w ramach diagnozy kondycji współczesnego prawa prywatnego w warunkach dekodyfikacji⁴. Jednym z istotnych elementów podejmowanego w powyższym kontekście studium okazuje się krytyczna analiza nowatorskich inicjatyw w zakresie algorytmizacji wykładni umów, rozpatrywanych jako czynnik, który miałby prowadzić do zdezaktualizowania się dotychczasowego jurystycznego modelu interpretacyjnego⁵. Pod tym względem

- 1 Zob. m.in. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym i wspólnym europejskim prawie sprzedaży (CESL)*, Warszawa 2013, s. 1 i n. Na temat podjętej współcześnie próby ogólnometodologicznej oceny opracowanej przez Zbigniewa Radwańskiego koncepcji wykładni oświadczeń woli (obejmującej również problematykę interpretacji umów), uznawanej za doniosły element dorobku polskiej kultury prawnej, zob. Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli* (w:) Z. Radwański, A. Olejniczak (red.), *System prawa prywatnego*, t. 2: *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2019, s. 66 i n. Monograficzne ujęcie aktualnych zagadnień badawczych dotyczących wykładni umów zobowiązaniowych, rozpatrywanych także z perspektywy interdyscyplinarnej, zaproponowane zostało w opracowaniu: B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych w świetle współczesnych tendencji rozwoju prawa prywatnego*, Wrocław 2018.
- 2 Zob. m.in. M. Kaczorowska, *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce wobec rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Rozważania na tle projektu książki pierwszej Kodeksu cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 3, s. 19–29. Por. też J. Rudnicki, *Polska i historyczne fazy dekodyfikacji prawa cywilnego* (w:) F. Longchamps de Bériér (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019, s. 180–184; P. Machnikowski, *Przedmowa* (w:) P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków zespołu problemowego KKPC*, Warszawa 2017, s. XIII–XVI; P. Stec, *Kodeks cywilny – między dekodyfikacją a rekodyfikacją* (w:) P. Stec, M. Załucki (red.), *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015, s. 25–43.
- 3 Na temat procesu dekodyfikacji prawa prywatnego zob. m.in. F. Longchamps de Bériér (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej...*; J. Rudnicki, *Dekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce*, Bielsko-Biała 2018.

- 4 Zob. m.in. W. Dajczak, *Amerykańska zapowiedź „śmierci umowy” na tle tradycji romanistycznej* (w:) F. Longchamps de Bériér (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego. Szkice do portretu*, Warszawa 2017, s. 100–102. Na temat identyfikowanych przejawów dekodyfikacji prawa umów por. F. Longchamps de Bériér, *Decodification of Contract Law* (w:) C. Su, F. Longchamps de Bériér, P. Grzebyk (eds.), *Theory and Practice of Codification: The Chinese and Polish Perspectives*, Beijing 2019, s. 137–149.
- 5 Na ten temat por. m.in. R. Catterwell, *Automation in Contract Interpretation*, „Law, Innovation and Technology” 2020, t. 12, nr 1, s. 81–112; M. Cannarsa, *Contract Interpretation* (w:) L. DiMatteo, M. Cannarsa, C. Poncibò (eds.), *The Cambridge Handbook of Smart Contracts, Blockchain Technology and Digital Platforms*, Cambridge 2019, s. 102–117; tenże, *Interpretation of Contracts and Smart Contracts: Smart Interpretation or Interpretation of Smart Contracts?*, „European Review of Private Law” 2018, t. 26, nr 6, s. 773–785; S. Green, *Smart Contracts, Interpretation and Rectification*, „Lloyd’s Maritime and Commercial Law Quarterly” 2018, nr 2, s. 234–251; M. Hildebrandt, *Algorithmic Regulation and the Rule of Law*, „Philosophical Transactions of the Royal Society A” 2018, t. 376, nr 2128, s. 1–11; A. Saveljev, *Contract Law 2.0: ‘Smart’ Contracts as the Beginning of the End of Classic Contract Law*, „Information & Communications Technology Law” 2017, t. 26, nr 2, s. 116–134; J.J. Szczerbowski, *Lex cryptographia. Znaczenie prawne umów i jednostek rozliczeniowych opartych na technologii blockchain*, Warszawa 2018, s. 18 i n.; D. Szostek, *Blockchain a prawo*, Warszawa 2018, s. 17, 19–20, 113 i n.; P. Bobrowicz, *Psychologiczny kontekst oraz domniemania interpretacyjne i normy prawne w wykładni oświadczeń woli*, „Prawo i Więź” 2017, nr 3, s. 59–60. Zob. też F. Pasquale, *A Rule of Persons, Not Machines: The Limits of Legal Automation*, „The George Washington Law Review” 2019, t. 87, nr 1, s. 1–55;

waga uwarunkowań aksjologicznych oddziałujących na ukształtowanie koncepcji wykładni w dziedzinie umów zobowiązaniowych wydaje się stanowić swoisty problem oceny, czy w praktyce realizacja wizji automatyzowania operacji interpretacyjnych jest możliwa.

2. Czynniki rzutujące na specyfikę metodologii interpretacyjnej na tle założeń pojęciowych dotyczących wykładni umów zobowiązaniowych

W aspekcie definicyjnym kluczowe pozostaje ułożenie wykładni umów zobowiązaniowych z procesem rekonstruowania znaczenia oświadczeń woli⁶ kontraktujących stron jako elementu współkształtującego docelowo treść umownego stosunku obligacyjnego⁷. Mimo podstawowej roli wykładni umów

z punktu widzenia zarówno praktyki obrotu kontraktowego, jak i stosowania prawa prywatnego można odnotować utrzymywanie się pewnych wątpliwości definicyjnych. Zaznaczają się one zwłaszcza na tle propozycji ograniczenia pojęcia (istoty) wykładni jedynie do poszukiwania (ustalania) woli stron umowy⁸, równocześnie jednak prezentowane są poglądy kwestionujące funkcjonalność i przydatność w praktyce założeń wykładni nastawionej na odtwarzanie intencji

M. Gutowski, *Autonomia woli a automatyzacja obrotu prawnego (granice przypisania skutków oświadczeń woli składanych elektronicznie)* (w:) J. Pisuliński, J. Zawadzka (red.), *Aksjologia prawa cywilnego i cywilnoprawna ochrona dóbr*, Warszawa 2020, s. 50–52.

6 Należy zwrócić uwagę na sposób powiązania zobiektywizowanej koncepcji oświadczenia woli z kluczowymi z perspektywy wykładni umów zasadami autonomii woli oraz pewności prawa i ochrony zaufania (por. M. Safjan, *Zasady prawa prywatnego* (w:) M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 329, 345–346; P. Machnikowski, *Prawne instrumenty ochrony zaufania przy zawieraniu umów*, Wrocław 2010, s. 108–111).

7 Szerzej zob. m.in. M. Grochowski, *Słuszność a autonomia woli – uwagi o nieoczywistej relacji* (w:) J. Pisuliński, J. Zawadzka (red.), *Aksjologia prawa cywilnego...*, s. 6 i n; P. Machnikowski, *Treść umowy* (w:) K. Osajda (red.), *System prawa prywatnego*, t. 5: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, Warszawa 2020, s. 566; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, s. 109–110; R. Strugała, *Wykładnia umów* (w:) R. Strugała (red.), *Wykładnia umów. Standardowe klauzule umowne. Komentarz praktyczny z przeglądem orzecznictwa. Wzory umów*, Warszawa 2020, s. 9 i n; Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 68 i n. Por. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 127 i n oraz literatura tam cytowana. Należy również zwrócić uwagę na dokonywane w piśmiennictwie – przy zastrzeżeniu jednak niejednorodności poglądów – zestawienie kategorii terminologicznych wykładni *sensu stricto* (obejmującej

ustalenie znaczenia umowy) oraz konstrukcji (*construction*) odnoszonej do ustalania skutków prawnych umowy, postrzeganej również – wraz z implikacją – jako wykładnia *sensu largo*. Na ten temat zob. m.in. F. Schauer, *Constructing Interpretation*, „Boston University Law Review” 2021, t. 101, nr 1, s. 103–132; G. Klass, *Contracts, Constitutions, and Getting the Interpretation-Construction Distinction Right*, „Georgetown Journal of Law & Public Policy” 2020, t. 18, nr 1, s. 13–47; M. Bławat, *Konwersja nieważnych czynności prawnych*, Warszawa 2019, s. 27 i n; C.L. Knapp, N.M. Crystal, H.G. Prince, *Problems in Contract Law: Cases and Materials*, New York 2019, s. 396; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 7–9, 13–21. Por. też R. Catterwell, *A Unified Approach to Contract Interpretation*, Oxford–New York 2020, s. 1, 9; tenże, *Automation in Contract Interpretation...*, *passim*; R. Merkin, S. Saintier, *Poole’s Textbook on Contract Law*, Oxford 2019, s. 236.

8 Na ten temat zob. m.in. Z. Tobor, *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Warszawa 2013, s. 39 i n; tenże, *Iluzja wykładni językowej* (w:) P.J. Lewkowicz, J. Stankiewicz (red.), *Konstytucyjne uwarunkowania tworzenia i stosowania prawa finansowego i podatkowego*, Białystok 2010, s. 194; Z. Tobor, T. Pietrzykowski, *Does Theory of Contractual Interpretation Rest on a Mistake?* (w:) B. Heiderhoff, G. Žmij (eds.), *Interpretation in Polish, German and European Private Law*, Munich 2011, s. 15 i n, 25–26; A. Bielska-Brodziak, *Pułapka jednoznaczności* (w:) C. Martysz, Z. Tobor (red.), *Studia z wykładni prawa*, Bydgoszcz–Katowice 2008, s. 27–28. Stanowisko polemiczne prezentuje E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. LIV; *General Standards for the Interpretation of Contracts under the Common European Sales Law (CESL)*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2014, Nr 2, s. 372 i n; *Metoda wykładni umów w projekcie Common European Sales Law (CESL)*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2012, nr 4, s. 87, 89. Szerzej zob. B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 146–147.

kontraheńców⁹. Niezależnie od postulatów poszukiwania interdyscyplinarnych odniesień i korzystania z dorobku nauk pozaprawnych na potrzeby definiowania szeroko rozumianej interpretacji prawniczej, w tym interpretacji w dziedzinie prawa umów¹⁰, wydaje się, że uniwersalny wymiar przypisać można ujęciu

proporcję uchwycenie wszystkich racji przedmiotów tłumaczących”¹¹.

W tej perspektywie uwagę zwraca jeden z wątków dyskusji podejmowanej w piśmiennictwie, koncentrującej się wokół pytania, czy proces interpretacji zakłada oddziaływanie względów moralnych (kryteriów war-

Uniwersalny wymiar przypisać można ujęciu wykładni eksponującemu rolę kryterium adekwatności „intelektualnego obrazu” przedmiotu poddawanego interpretacji i wskazującemu jako warunek trafności wykładni „prawidłowe, zachowujące odpowiednią proporcję uchwycenie wszystkich racji przedmiotów tłumaczących”.

wykładni eksponującemu rolę kryterium adekwatności „intelektualnego obrazu” przedmiotu poddawanego interpretacji i wskazującemu jako warunek trafności wykładni „prawidłowe, zachowujące odpowiednią

tościujących) na ustalaną treść umowy, czy też za jego atrybut uznać należy „neutralność aksjologiczną” z jednoczesnym sytuowaniem rozstrzygnięć wartościujących na etapie następczym, obejmującym ocenę konsekwencji prawnych umowy poddanej uprzednio zabiegowi interpretacyjnemu¹². Główny element tak uwarunkowanej analizy może zostać sprowadzony do kwestii dopuszczalności (i ewentualnych podstaw) korygowania przez interpretatora treści umów według poczucia słuszności czy uczciwości. Rozważenia wymaga w związku z tym, czy aktywność interpretacyjna angażująca pewne kryteria wartościujące podlegałyby kwalifikacji raczej jako dokonywanie wyboru najbardziej uzasadnionego znaczenia umowy spośród kilku „interpretacyjnie dopuszczalnych”

9 Szerzej na temat uzasadnienia przywołanych tez zob. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 35, 46. Por. na temat założeń metodologicznych wpływających na pomijanie kryterium intencji kontraktujących stron w procesie wykładni A. Bagchi, *Interpreting Contracts in a Regulatory State*, „University of San Francisco Law Review” 2020, t. 54, nr 1, s. 35–85. Zob. też na temat kategorii woli wewnętrznej z punktu widzenia celu wykładni oświadczeń woli Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 69–72.

10 Na ten temat zob. przede wszystkim E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. XLVII i n. Por. m.in. K. Toh, *Authenticity, Ontology, and Natural History: Some Reflections on Musical and Legal Interpretation* (w:) L. Crawford, P. Emerton, D. Smith (eds.), *Law under a Democratic Constitution: Essays in Honour of Jeffrey Goldsworthy*, Oxford 2019, s. 145 i n. Zob. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 130 i n.

11 Por. K. Wojtyła, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, T. Styczeń i in. (red.), Lublin 2011, s. 65–66. Na ten temat zob. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 138, 250, 519.

12 Zob. A. Szlęzak, *Polemicznie o skutkach zastrzeżenia tzw. merger clause*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 2, s. 33–34.

wariantów¹³. Zasygnalizowany problem można uogólnić, czyniąc przedmiotem oceny rolę przyjmowanych w tym zakresie elementarnych założeń pojęciowych

wykładni umów rzutując dobór i odpowiednia konfiguracja odzwierciedlających wymienione wartości ogólnych kryteriów interpretacyjnych – identyfikowanych

Na sposób ukształtowania modelu wykładni umów rzutując dobór i odpowiednia konfiguracja ogólnych kryteriów interpretacyjnych – identyfikowanych odpowiednio z testem subiektywnym i testem obiektywnym.

w zapobieganiu potencjalnej manipulacji znaczeniem umowy w ramach (czy też pod pozorem) procesu wykładni¹⁴.

3. Założenia metodologiczne wykładni umów zobowiązaniowych ze szczególnym uwzględnieniem aspektów aksjologicznych

Na płaszczyźnie metodologicznej oś analiz poświęconych wykładni umów zobowiązaniowych wyznacza przede wszystkim zestawienie – co do zasady traktowanych antynomicznie – wartości w postaci poszanowania rzeczywistej woli (zgodnego zamiaru) stron składających oświadczenia woli w ramach umowy oraz ochrony zaufania i oczekiwań, jakie treść złożonego oświadczenia woli wywołuje u innych podmiotów, a w szerszym ujęciu – pewności i bezpieczeństwa obrotu prawnego¹⁵. Na sposób ukształtowania modelu

odpowiednio z tzw. testem subiektywnym i testem obiektywnym. Znajdują one wyraz w dominującej współcześnie zarówno na poziomie partykularnych porządków prawnych, jak i na szczeblu aktów szeroko rozumianego prawa jednolitego, w tym w rozwiązaniach modelowych, tzw. kombinowanej (mieszanej, subiektywno-obiektywnej) metodzie wykładni umów, zakładającej zazwyczaj sekwencję stosowania obu kryteriów interpretacyjnych – subiektywnego i obiektywnego¹⁶. Wśród czynników wskazujących wartości miarodajne z punktu widzenia metod wykładni

składanych indywidualnym adresatom, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1992, s. 48 i n; R. Strugała, *Wykładnia umów...*, s. 13; P. Gorzko, *Regula contra proferentem a granice wykładni oświadczeń woli w prawie cywilnym*, Warszawa 2019, s. 2 i n, 76 i n; M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 2014, s. 217 i n; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 26 i n; P. Machnikowski, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, s. 108–111, 124 i n; M. Safjan, *Zasady prawa prywatnego...*, s. 345–346.

¹⁶ Por. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 44, 52–53. Zob. też m.in. R. Strugała, *Wykładnia umów...*, s. 13 i n; M. Łolik, *Współczesne prawo kontraktów – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2014, s. 48 i n; G. Blicharz, *La Polonia e le prospettive del diritto privato europeo. L'unificazione e il metodo combinato*, „Legal Roots: The International Journal of Roman Law, Legal History and Comparative Law” 2017, t. 6, s. 223–242.

¹³ Por. A. Gentili, *Senso e consenso. Storia, teoria e tecnica dell'interpretazione dei contratti*, t. 2: *Tecnica*, Torino 2015, s. 507 i n.

¹⁴ Na temat tego rodzaju zagrożeń zob. L. Kaehler, *Policy Interventions via Contract Interpretation*, „European Review of Private Law” 2014, t. 22, nr 5, s. 657, 662. Por. M. Romanowski, *Uczciwość (lojalność) kontraktowa – kilka refleksji* (w:) K. Szczepanowska-Kozłowska (red.), *Oblicza prawa cywilnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Janowi Bleszyńskiemu*, Warszawa 2013, s. 393, 420, 425.

¹⁵ Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 70, 84 i n; Z. Radwański, *Wykładnia oświadczeń woli*

wyróżniane są zasady autonomii woli i swobody umów zobowiązaniowych, nie wyczerpują one jednak zasobu branych pod uwagę w tym zakresie źródeł¹⁷. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że każda z wartości respektowanych na gruncie kombinowanej metody wykładni (rzeczywista intencja podmiotu składającego oświadczenie woli oraz zaufanie wywołane złożonym oświadczeniem woli u jego odbiorców) może być uznana za odrębną, samodzielną wartość etyczną¹⁸.

Podkreślenia wymaga, że z perspektywy testu subiektywnego zgodny zamiar kontrahentów (mających status „prawodawców” w ramach nawiązywanego stosunku prawnego¹⁹) traktowany jest jako swowista *ratio* umowy („racja tłumacząca”). Wyznacza on bowiem swego rodzaju „intersubiektywny sens” umowy²⁰. W tym ujęciu wykspozować można szczególnie wagę przytoczonego wyżej wymogu adekwatno-

ści, od którego uzależniona jest trafność interpretacji. Potwierdzeniu doniosłości rzeczywistej treści woli stron sprzyja analiza historycznie uwarunkowanego doświadczenia prawniczego w dziedzinie praktyki interpretacyjnej²¹.

W razie niesatysfakcjonującego wyniku pierwszej fazy wykładni polegającej na zastosowaniu testu subiektywnego zabiegi interpretacyjne w ramach metody kombinowanej koncentrują się na wskazaniu znaczenia umowy ustalanej w sposób zobiektywizowany. Podejście takie dyktowane jest dążeniem do ochrony zaufania (uzasadnionych oczekiwań) kontrahenta co do treści umowy, czego wyrazem jest uznanie za miarodajne znaczenia odczytanego przez niego w danym kontekście sytuacyjnym, o ile stanowi ono wynik starannej interpretacji²². Odnotać należy, że na potrzeby ustalania zobiektywizowanego znaczenia umowy wykorzystywany jest wzorzec osoby rozsądnej, konstruowany w sposób skonkretyzowany, zindywidualizowany i skontekstualizowany²³. Przy budowaniu takiego wzorca w obiektywnym stadium wykładni postuluje się uwzględnianie atrybutów „modelowego adresata oświadczenia woli”, w tym cech takich jak uczciwość i prawość, a nie jedynie „racjonalność” działania i ocen²⁴, co wskazuje na zaangażowanie elementów wartościujących.

Na tym tle istotne okazuje się spostrzeżenie, że rolę czynnika determinującego przebieg procesu interpreta-

z regułą *falsa demonstratio non nocet* (zob. M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 222).

- 17 Por. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 26–27 oraz literatura tam cytowana. Na ten temat zob. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 290 i n.
- 18 Por. M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 217 i n.
- 19 Por. m.in. A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2018, s. 708; M. Romanowski, *Uczciwość (lojalność) kontraktowa...*, s. 392, 420–421. Należy zwrócić uwagę na różnice dotyczące postrzegania zamiaru kontraktujących stron na tle historycznie uwarunkowanego sposobu definiowania umowy w kontynentalnej tradycji prawnej oraz w anglosaskim kręgu prawnym (por. D. Bertolini, *Unmixing the Mixed Questions: A Framework for Distinguishing Between Questions of Fact and Questions of Law in Contractual Interpretation*, „University of British Columbia Law Review” 2019, t. 52, nr 2, s. 345–434; B. Hayward, B. Zeller, C. Baasch Andersen, *The CISG and the United Kingdom – Exploring Coherency and Private International Law*, „International and Comparative Law Quarterly” 2018, t. 67, nr 3, s. 625; S. Whittaker, K. Reisenhuber, *Conceptions of Contract* (w:) G. Dannemann, S. Vogenauer (eds.), *The Common European Sales Law in Context: Interactions with English and German Law*, Oxford 2013, s. 126 i n).
- 20 A. Gentili, *Senso e consenso...*, s. 511, 533. Na gruncie rozwiązania przyjętego w prawie polskim sformułowana została teza, w myśl której uzasadnienie stosowania testu subiektywnego powinno sprowadzać się do ochrony interesów stron w sytuacji posłużenia się przez nie na etapie redagowania treści umowy niewłaściwymi określeniami, zgodnie

- z regułą *falsa demonstratio non nocet* (zob. M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 222).
- 21 W. Dajczak, *Zobowiązania* (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018, s. 519–520.
- 22 Szerzej zob. Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 95 i n; M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 217, 223 i n; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 42–43; P. Machnikowski, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, s. 124. Por. B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 297.
- 23 E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 39, 51–52. Zob. też P. Gorzko, *Reguła contra proferentem...*, s. 98.
- 24 A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego...*, s. 771; P. Gorzko, *Reguła contra proferentem...*, s. 105; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 68. Zob. też A. Bagchi, *Interpreting Contracts...*, s. 35–36. Por. B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 327, 504.

cyjnego, jak również stopień urzeczywistnienia dwóch powyższych konkurujących wartości w danym modelu odgrywa podejście do kontekstowości wykładni. Jako materiał poddawany zabiegom interpretacyjnym pod uwagę brane są w tym zakresie zarówno kontekst werbalny (ko-tekst), jak i kontekst sytuacyjny (kontekst *sensu stricto*), obejmujący całokształt okoliczności towarzyszących zawarciu umowy, znanych stronom²⁵. Z punktu widzenia dychotomii między koncepcjami tekstualizmu i kontekstualizmu za godne rozważenia i krytycznej analizy uznać można formułowane w literaturze przedmiotu tezy dotyczące swoistego „horyzontu semantycznego”, który wyznaczany jest przez warstwę tekstową (werbalną) umowy, postrzeganą powszechnie jako punkt wyjścia operacji wykładni. Elementy kontekstu stanowią w tym ujęciu czynniki mające determinować wybór znaczenia prawnie relewantnego (uzasadnionego) spośród kilku potencjalnych („interpretacyjnie dopuszczalnych”) znaczeń w ramach takiego „horyzontu”²⁶. Kryterium interpretacyjne kontekstu rozpatrywane może być jako źródło „racji tłumaczących” umowę poddawaną wykładni.

Dodatkowo z punktu widzenia założeń aksjologicznych akceptowanej metody wykładni umów, w tym również możliwości przypisania jej funkcji mającej polegać na urzeczywistnianiu sprawiedliwości kontraktowej, rozważyć należy rolę, jaką pełnią dalsze kryteria interpretacyjne wpisujące się w ramy testu obiektywnego. Poza zarysowaną wyżej specyfiką wzorca osoby rozsądnej oddziaływanie uniwersalnych standardów etycznych na przebieg i wynik procesu wykładni rozpatrywane jest w sposób szczególnie odnośnie do kryteriów interpretacyjnych dobrej wiary, zasad uczciwego obrotu, ustalonych zwyczajów, jak

również do reguł *favor contractus* i *contra proferentem*²⁷, które stanowią komponenty wielu współczesnych modeli wykładni umów²⁸.

Ukierunkowanie wykładni według kryterium dobrej wiary (ewentualnie równoważnych jej klauzul generalnych) odczytywać można jako nakaz preferencji dla takich potencjalnych wyników wykładni, które wykazują największy stopień zgodności z obowiązującymi w społeczeństwie normami moralnymi²⁹. W tym ujęciu standard dobrej wiary funkcjonuje jako kryterium selekcji znaczeń umowy, co koresponduje z poglądami podkreślającymi wyłącznie interpretacyjną funkcję omawianej klauzuli generalnej w procesie wykładni (nietożsamą z funkcją kontrolną czy korekcyjną)³⁰.

Uzasadnienie zbliżonej roli przypisywanej kryterium ustalonych zwyczajów odzwierciedla prawidłowość, zgodnie z którą utrwalenie w czasie i akceptacja, a w konsekwencji i rozpowszechnienie w danej zbiorowości określonej praktyki postępowania uzależnione są od jej zgodności z normami moralnymi³¹.

Jako przejaw etycznego wymiaru wykładni postrzegane jest również oddziaływanie obecnej w licznych współczesnych modelach wykładni kontraktowej reguły interpretacyjnej *in favorem contractus* (analizowanej na tle szerszej formuły *benigna interpretatio*)³².

25 Szerzej por. m.in. A. Gentili, *Senso e consenso...*, s. 492 i n. Zob. też P. Machnikowski (w): E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 155, 157–158. Na gruncie angielskiego prawa umów zob. S. Connell, *Prescriptive and Holistic Contextualism: Emerging Variants of Modern Contract Interpretation*, „New Zealand Universities Law Review” 2018, t. 28, nr 2, s. 325 i n.

26 Por. A. Gentili, *Senso e consenso...*, s. 408–409, 507 i n.; M. Foglia, *Il contratto autoregolato: le merger clauses*, Torino 2015, s. 232, 245 oraz literatura tam cytowana. Na ten temat zob. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 230–231, 257–258, 325.

27 Szerzej zob. L. Kaehler, *Policy Interventions...*, s. 643–654; P. Cserne, *Freedom of Contract and Paternalism: Prospects and Limits of an Economic Approach*, New York 2012, s. 127 i n.; M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 226 i n.

28 Por. B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 304–305, 316 i n, 505–507.

29 Por. P. Machnikowski (w): E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 155–156 oraz orzecznictwo tam cytowane; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, s. 124. M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 226–228. Zob. też M. Grochowski, *Słuszność a autonomia woli...*, s. 6–7, 9.

30 Por. M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 228, 231.

31 Zob. L. Kaehler, *Policy Interventions...*, s. 651–652. Por. też na temat roli kryterium zwyczaju w sferze wykładni umów m.in. na gruncie aktów prawa jednolitego P. Hellwege, *Understanding Usage in International Contract Law Harmonization*, „The American Journal of Comparative Law” 2018, t. 66, nr 1, s. 153–155.

32 Reguła zakładająca pierwszeństwo wyniku wykładni, który daje podstawy do utrzymania umowy w mocy, zaliczana jest do podstawowych elementów struktury prawa umów

Wynikający z omawianej reguły nakaz preferowania znaczenia pozwalającego na utrzymanie umowy w mocy może w praktyce sprowadzać się do wyboru wyniku wykładni według kryterium niesprzeczności ze standardami uczciwego obrotu i słuszności³³, wobec konstrukcyjnego powiązania w systemie prawnym sankcji bezskuteczności z wadliwością umowy ze względu na jej sprzeczność z normami moralnymi³⁴. Istotny aspekt problematyki zależności między wykładnią a sankcjami wadliwych czynności prawnych dotyczy instytucji tzw. konwersji. Zgodnie z jednym z prezentowanych w literaturze przedmiotu stanowisk, uznającym konwersję nieważnej umowy za szczególnie instrument wykładni oświadczeń woli, można przypisać jej rolę analogiczną do funkcji spełnianej przez regułę *in favorem contractus*³⁵.

w porządkach prawnych należących do tradycji *civil law* oraz *common law*, a także jurysdykcji mieszanych. Uzasadnienie takiego ukształtowania rozwiązań prawnych w tej dziedzinie upatruje się w przypisywanej umowom szczególnej roli polegającej na urzeczywistnianiu wartości respektowanych w społeczeństwie (zob. L. Siliquini-Cinelli, *Taking (Legal) Traditions Seriously, or Why Australian Contract Law Should Not Be Codified: An Unconventional Inquiry*, „University of Queensland Law Journal” 2015, t. 34, nr 1, s. 103). Por. M. Grochowski, *Ślusznica a autonomia woli...*, s. 13–14.

33 Zob. L. Kaehler, *Policy Interventions...*, s. 652–653.

34 Na ten temat, w świetle relacji między procesami wykładni oraz kwalifikacji i oznaczania konsekwencji prawnych oświadczeń woli, zob. też Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 76.

35 Por. P. Machnikowski (w:) E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 160; P. Sobolewski (w:) K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny. Prawo o notariacie (art. 79–95 i 96–99)*, Warszawa 2017, s. 583–584; M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 230; R. Strugała, *Standardowe klauzule umowne: adaptacyjne, salwatoryjne, merger, interpretacyjne oraz pactum de forma*, Warszawa 2013, s. 55–59, 231–232. Wskazuje się również, że koncepcja konwersji pojmowanej jako „nadanie oświadczeniu woli znaczenia, które pozwoli utrzymać je w mocy”, zasadza się na dyrektywie interpretacyjnej *in favorem negotii* (zob. Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 130). Na temat ścisłego związku występującego między konwersją a dyrektywą życzliwej interpretacji por. J. Grykiel

Reguła *in dubio contra proferentem*³⁶, zakładająca interpretację rygorystyczną wobec strony redagującej umowę (i tym samym odpowiedzialnej za właściwe sformułowanie poszczególnych postanowień), postrzegana jest zasadniczo jako rozwiązanie o funkcji ochronnej³⁷. W ramach poszukiwania podstaw legity-

(w:) M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–352*, Warszawa 2018, s. 660). W najnowszym piśmiennictwie argumentacja polemiczna wobec utożsamiania konwersji nieważnych czynności prawnych z elementem wykładni oświadczeń woli została przedstawiona w monograficznym opracowaniu M. Bławat (*Konwersja nieważnych czynności prawnych...*, s. 82 i n).

36 Do sformułowania przez glosatorów reguły *in dubio contra proferentem* doszło w ramach uogólnienia i rozszerzenia zakresu ukształtowanych pierwotnie w rzymskiej jurysprudencji reguł usuwania niejasności treści umowy, w tym reguły *ambiguitas contra stipulatorem*. Szerzej na temat genezy omawianej reguły i jej pozycji w europejskiej nauce prawa oraz w unormowaniach kodeksowych zob. J. McCunn, *The Contra Proferentem Rule: Contract Law's Great Survivor*, „Oxford Journal of Legal Studies” 2019, t. 39, nr 3, s. 485 i n; Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 136; W. Dajczak, *Zobowiązania...*, s. 517–518; W. Rozwadowski, *Tradycje prawne* (w:) M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego*, t. 1..., s. 29; I. Adamczyk, *Pozorna równość? Ambiguitas contra stipulatorem*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 4, s. 111–122.

37 Por. Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 136–139; F. Viglione, *Good Faith and Reasonableness in Contract Interpretation: a Comparative Perspective*, „European Business Law Review” 2009, t. 20, nr 6, s. 849. W literaturze przedmiotu w ramach uzasadnienia braku aprobaty dla wykładni na niekorzyść osoby redagującej dokument umowny, zwłaszcza w stosunkach dwustronnie profesjonalnych, zwraca się uwagę na oparcie jej na argumentach o charakterze słusznościowym, a nie logicznym (P. Sobolewski (w:) K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 579). Na temat krytycznej analizy dotyczącej roli spełnianej przez omawianą regułę w systemie ochrony konsumenta zob. P. Gorzko, *Regula contra proferentem...*, s. 1 i n. Na temat zróżnicowania stanowisk dotyczących sposobu pojmowania reguły *contra proferentem* na przestrzeni jej historycznego rozwoju zob. J. McCunn, *The Contra Proferentem Rule...*, s. 483–506. Por. W. Dajczak, *Zobowiązania...*, s. 518. Na temat aktualnych tendencji w zakresie stosowania reguły *contra proferentem* na gruncie prawa angielskiego

mizacji reguły interpretacyjnej *contra proferentem* bierze się pod uwagę postulat ochrony interesów adresata oświadczenia woli powiązany z wymogiem uwzględnienia wartości moralnych w procesie wykładni³⁸.

4. Aktualne tendencje w zakresie kształtowania modeli wykładni umów zobowiązaniowych

Przedstawiony w zarysie przegląd ogólnych założeń dotyczących metodologii wykładni umów zobowiązaniowych z perspektywy akceptowanego systemu wartości stanowi punkt odniesienia dla oceny współczesnych kierunków rozwoju modeli interpretacyjnych. Na potrzeby analizy obecnych tendencji w zakresie aksjologicznie uwarunkowanego kształtowania reguł wykładni umów niezbędne jest uwzględnienie ujęcia retrospektywnego oraz elementów studium prawnoporównawczego. Próba zilustrowania zarysowujących się w tej sferze prawidłowości oparta zostanie na wybranych aktualnych przykładach rozwiązań postulowanych w toku szeroko rozumianego procesu rekodyfikacji prawa prywatnego oraz wprowadzonych w ramach sfinalizowanej reformy regulacji kodeksowej w kontynentalnych systemach prawnych, a także podlegających transformacji modeli wykładni umów funkcjonujących w kręgu anglosaskiej kultury prawnej. Skonfrontowanie specyfiki modeli interpretacyjnych akceptowanych w systemach prawnych reprezentujących tradycję kontynentalną z podejściem do wykładni charakterystycznym dla anglosaskiego kręgu prawnego uzasadnione jest zwłaszcza na tle postulatów badawczych formułowanych w tym zakresie w związku z intensyfikacją procesów algorytmizacji praktyki kontraktowej³⁹. W szerszej perspektywie istotny jest ogólny kontekst zyskujących obecnie na znaczeniu zależności między rozwiązaniami norma-

tywnymi właściwymi odpowiednio tradycjom *civil law* i *common law*⁴⁰.

Dokonując pewnej syntezy, należy podkreślić, że w sposób szczególny etyczny wymiar wykładni umów eksponowany był na gruncie polskiego kodeksu umów powiązań⁴¹. Regulacji wykładni oświadczeń woli zawartej w art. 107 i 108 k.z. nadano kształt ogólnych ram prawnych z jednoczesnym zakreśleniem zasadniczych kierunków operacji interpretacyjnych, co zapewniać miało uzyskanie wyniku zgodnego z intencją stron, a zarazem odpowiadającego wymaganiom bezpieczeństwa prawnego oraz ogólnemu poczuciu słuszności i sprawiedliwości⁴². Zabiegiem interpretacyjnym przeprowadzonym według kryteriów dobrej wiary i zwyczajów uczciwego obrotu przypisywano wprost rolę polegającą na zapewnieniu wysokiego poziomu etycznego czynności prawnych⁴³. Usankcjonowane w k.z. reguły tłumaczenia oświadczeń woli stano-

40 F. Longchamps de Bérier, *Common law a dekodyfikacja i globalizacja prawa* (w:) F. Longchamps de Bérier (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej...*, s. 26 i n. Zob. też J. Baaij, D. Cabrelli, L. Macgregor, *Conclusions* (w:) J. Baaij, D. Cabrelli, L. Macgregor (eds), *Interpretation of Commercial Contracts in European Private Law*, Cambridge 2020, s. 407.

41 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598, z późn. zm.), dalej: k.z.

42 Zob. R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 138. Por. też B. Kaczorowska, *Reguły wykładni umów w projektach prawa o zobowiązaniach i kodeksu zobowiązań. Na marginesie dyskusji nad prawem prywatnym*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 5, s. 93–94.

43 *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu w opracowaniu głównego referenta projektu Prof. Romana Longchamps de Berier. Art. 1–167*, Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa o zobowiązaniach, z. 4, Warszawa 1934, s. 155; R. Longchamps de Bérier, *Zasady kodeksu zobowiązań*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1934, z. 1, s. 85; tenże, *Zobowiązania...*, s. 140; E. Wańkowski, *Nowe idee w kodeksie zobowiązań*, „Głos Prawa” 1934, nr 6, s. 353. Por. L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań. Komentarz teoretyczno-praktyczny. Część ogólna*, Warszawa 1936, s. 217. Na ten temat zob. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 319 i n.; też, *Reguły wykładni umów...*, s. 94 i n.

zob. E. McKendrick, *Doctrine and Discretion in the Law of Contract Revisited*, „The Chinese Journal of Comparative Law” 2019, t. 7, nr 1, s. 15.

38 Por. Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 138–139. Na temat uzasadnienia aksjologicznego stosowania reguły *contra proferentem* zob. też P. Gorzko, *Reguła contra proferentem...*, s. 5 i n.

39 M. Cannarsa, *Interpretation of Contracts and Smart Contracts...*, s. 773, 776, 781–782.

wiły bezpośredni wyraz zasady uczciwości w obrocie, odzwierciedlającej jedną z myśli prawodawczych kluczowych z punktu widzenia założeń przyjętych przez kodyfikatorów prawa obligacyjnego II Rzeczypospolitej⁴⁴. Akcentuje się ściśle powiązanie przewidzianej w art. 107 k.z. klauzuli generalnej dobrej wiary z szeroko rozumianą kategorią słuszności rozpatrywaną w ujęciu funkcjonalnym⁴⁵. Dodatkowo należy wskazać, że na gruncie art. 107 k.z. z wymogu dobrej wiary wywodzono nakaz dążenia w procesie wykładni do uznania oświadczenia woli za ważne, ewentualnie zastosowania konwersji⁴⁶.

W obowiązującym polskim kodeksie cywilnym⁴⁷ zasadniczo utrzymany został model reguł interpretacyjnych przyjęty w okresie międzywojennym w k.z., przy czym – manifestując zerwanie z aksjologią systemu prawnego II Rzeczypospolitej – kryterium dobrej wiary zastąpiono klauzulą generalną zasad współżycia społecznego⁴⁸. Podkreśla się, że uwzględnienie w art. 65 § 1 k.c. nakazu respektowania norm moralnych daje wyraz wymogowi zgodności wykładni umowy z postulatami sprawiedliwości kontraktowej⁴⁹. Znajdujące uzasadnienie w kryterium zasad współżycia

społecznego reguły wykładni obiektywnej, nastawionej na ochronę zaufania i oczekiwań adresata oświadczenia woli, uznawane są za rozwiązanie o charakterze w pełni etycznym⁵⁰. Ponadto – poza zakresem zastosowania art. 385 § 2 k.c. – w klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego z art. 65 § 1 k.c. upatruje się podstawę reguły *contra proferentem*⁵¹. O ile zawarta w art. 65 § 2 k.c. ogólna reguła interpretacyjna wymagająca, by w umowach raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu, rozpatrywana jest jako przejaw instrumentalnej koncepcji umowy⁵² (z jednoczesnym założeniem, że kontraktujące strony nie kierują się racjonalnością aksjologiczną, ale instrumentalną), o tyle ze względu na odesłanie do pozaprawnych kryteriów ocennych kodeksowe unormowanie wykładni oświadczeń woli zalicza się do przepisów, z których wywodzić należy zasadę uczciwości kontraktowej uznawanej za metazasadę prawa umów i wyraz jego aksjologii⁵³. Zgodnie z sformułowanymi w piśmiennictwie spostrzeżeniami dzięki sankcjonowanym na poziomie ustawowym regułom wykładni oświadczeń woli możliwe jest ustalenie znaczenia pożądanego z perspektywy wartości urzeczywistnianych przez prawo, w tym zapewnienie zgodności z normami moralnymi, do których odwołuje się klauzula generalna zasad współżycia społecznego⁵⁴.

Na tym tle jako ilustrację kierunków przemian odnotowywanych współcześnie w dziedzinie wykładni

44 Por. R. Longchamps de Brier, *Zasady kodeksu zobowiązań...*, s. 77, 85.

45 A. Fermus-Bobowiec, M. Szewczak-Daniel, *Zasady słuszności w kodeksie zobowiązań*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G: Ius” 2016, t. 63, nr 2, s. 46.

46 Por. J. Korzonek, I. Rosenblüth, *Kodeks zobowiązań. Komentarz. Przepisy wprowadzające. Wyciągi z motywów ustawodawczych. Ustawy dodatkowe*, t. 1, Kraków 1936, s. 259–260.

47 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1740, z późn. zm.), dalej: k.c.

48 Na ten temat por. M. Pecyna, *Merger clause jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu, klauzula integralności umowy, reguła wykładni umowy*, Warszawa 2013, s. 226. Zob. też T. Pajor, *Kilka uwag o roli ocen etycznych w prawie cywilnym*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2009, t. 12, nr 2, s. 136, 138; A. Doliwa, *Funkcje zasad współżycia społecznego w prawie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 4–8.

49 Zob. M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 226–227; też, *Sprawiedliwość kontraktowa. Pojęcie, realizacja, granice*, „Studia Prawa Prywatnego” 2018, nr 2, s. 15. Por. też, *Argument z autonomii woli czy argument ze sprawiedliwości. Dylematy wykładni prawa umów na przykładzie przepisów o karze umownej* (w:) J. Pisuliński, J. Zawadzka (red.), *Aksjo-*

logia prawa cywilnego..., s. 19–20; A. Doliwa, *Funkcje...*, s. 96 i n.

50 Por. M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne...*, s. 226.

51 Por. Z. Radwański, K. Mularski, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 136, 139. Zob. też P. Machnikowski (w:) E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 158 oraz orzecznictwo tam cytowane; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, s. 125; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 70; R. Strugała, *Standardowe klauzule umowne...*, s. 55.

52 W świetle przytoczonej koncepcji umowa utożsamiana jest z narzędziem realizacji celów wyznaczonych przez kontrahentów (por. M. Romanowski, *Uczciwość (lojalność) kontraktowa...*, s. 422).

53 Por. tamże, s. 409, 421–422, 428.

54 Por. R. Strugała, *Wykładnia umów...*, s. 11, 18. Zob. też M. Grochowski, *Słuszność a autonomia woli...*, s. 6–7.

umów warto przywołać propozycje regulacji dyrektyw interpretacyjnych w zrewidowanej wersji projektu księgi pierwszej nowego polskiego kodeksu cywilnego przygotowanej w 2015 r. przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego⁵⁵. Zachowując założenia kombinowanej metody wykładni umów, twórcy projektu wykluczyli z katalogu wyznaczników poprawnej (rozsądnej) wykładni klauzulę generalną odnoszącą się do ocen moralnych⁵⁶. Zakwestionowano status tego rodzaju ocen jako samodzielnego czynnika służącego ustaleniu znaczenia oświadczenia⁵⁷. Na gruncie reguły interpretacyjnej mającej znajdować zastosowanie w razie niemożności ustalenia zgodnego rozumienia oświadczenia przez strony utrzymano kryteria celu czynności, okoliczności złożenia oświadczenia oraz istniejących zwyczajów jako wyznaczniki rozsądnego rozumienia oświadczenia przez adresata. Przyjęte w projekcie rozwiązanie daje wyraz preferencji dla rzeczywistego rozumienia adresata, o ile może ono zostać zakwalifikowane – według wymienionych kryteriów – jako rozsądne. Rewizja pierwotnej wersji projektu księgi pierwszej k.c. doprowadziła zatem do odejścia od modelu przypisania oświadczeniu znaczenia obiektywnego (ustalanego według kontekstualizowanego i zindywidualizowanego wzorca osoby rozsądnej) na rzecz wariantu, który pozwalałby

na uznanie za prawnie doniosłe znaczenia rzeczywiście nadawanego umowie przynajmniej przez jedną ze stron⁵⁸. Trafność projektowanych unormowań powinna być weryfikowana w świetle z jednej strony skutków procesu dekodyfikacji⁵⁹, a z drugiej – oceny aktualności kierunkowych myśli prawodawczych k.z., w tym szczególnie założenia prowadzącego roli przypisywanej kryteriom interpretacyjnym dobrej wiary i zwyczajów uczciwego obrotu⁶⁰.

Na uwagę zasługuje ponadto sposób ukształtowania reguł interpretacyjnych w ramach reformy francuskiego prawa umów z 2016 r.⁶¹ Na tle dotych-

55 Zob. P. Machnikowski (w:) P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga pierwsza...*, s. 80–88.

56 Zob. tamże, s. 85.

57 Por. tamże. W uzasadnieniu wskazano również znikome praktyczne znaczenie ocen moralnych na tle art. 65 k.c. W literaturze przedmiotu eksponuje się doniosłą rolę zasad współżycia społecznego jako kryterium interpretacyjnego w obecnym stanie prawnym, przy czym na tle pozostałych czynników uwzględnianych w procesie wykładni oświadczeń woli odnotowuje się pewne ograniczenie jej zastosowania w praktyce pod względem frekwencyjnym – zob. J. Grykiel (w:) M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 659. Na temat postulatów dotyczących ukształtowania systemu klauzul generalnych w nowej kodyfikacji zob. m.in. E. Rott-Pietrzyk, *Klauzule generalne a wykonywanie zobowiązań (z uwzględnieniem koncepcji systemu klauzul generalnych w projekcie kc)* (w:) E. Gniewek, K. Górską, P. Machnikowski (red.), *Zaciąganie i wykonywanie zobowiązań. Materiały III Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów (Wrocław, 25–27.9.2008 r.)*, Warszawa 2010, s. 329 i n.

58 Por. P. Machnikowski (w:) P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga pierwsza...*, s. 84.

59 W tym kontekście, zwłaszcza wobec deklarowanej przez autorów projektu potrzeby sformułowania reguł wykładni oświadczeń w przepisach kodeksowych (zob. tamże, s. 81), należy zwrócić uwagę na eksponowany współcześnie w ramach krytycznej analizy walor kodyfikacji jako narzędzia porządkowania prawa (por. F. Longchamps de Brier, *Common law a dekodyfikacja...*, s. 47, 50).

60 Na ten temat por. B. Kaczorowska, *Założenia kodyfikacyjne w dziedzinie umów zobowiązaniowych wobec algorytmizacji stosunków umownych* (w:) W. Maciolek (red.), *Problematyka kwalifikacji prawnej pozakodeksowych umownych stosunków zobowiązaniowych*, Warszawa 2020, s. 15.

61 *Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations*, JORF n° 0035 du 11 février 2016, texte n° 26; *loi n° 2018-287 du 20 avril 2018 ratifiant l'ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations*, JORF n° 0093 du 21 avril 2018, texte n° 1. Szerzej na temat reformy francuskiej regulacji kodeksowej w dziedzinie umów zob. m.in. S. Rowan, *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency* (w:) T.T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law and the Legislature: Autonomy, Expectations, and the Making of Legal Doctrine*, Oxford–New York 2020, s. 219–236; też, *The New French Law of Contract*, „International and Comparative Law Quarterly” 2017, t. 66, nr 4, s. 805–831; P. Świącicka, K. Wyrwińska, *Francuska reforma kodeksu i nadzieje rekodyfikacji* (w:) F. Longchamps de Brier (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej...*, s. 97–116; B. Fauvarque-Cosson, *National Reforms: New Instruments Towards Converging Rules within Europe? The Example of the French Contract Law Reform (2016)* (w:) F. de Elzalde (ed.), *Uniform Rules*

czasowego modelu wykładni kontraktowej, który w art. 1156 poprzedniej wersji francuskiego kodeksu cywilnego⁶² statuował wyraźny prymat subiektywnego kryterium wykładni⁶³, *novum* stanowi formuła obec-

for European Contract Law?: A Critical Assessment, Oxford 2018, s. 103 i n; taż, *The French Contract Law Reform and the Political Process*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 337–354; M. Martin, *The French Law of Obligations: A Brief Story of the 2016 Reform* (w:) A. Parise, L. van Vliet (eds.), *Re-De-Co-dification?: New Insights on the Codification of Private Law*, The Hague 2018, s. 31–41; M. Mekki, *Reforming Contract Law: From Myth to Reality!* (w:) A. Parise, L. van Vliet (eds.), *Re-De-Co-dification?...*, s. 43–54; C. Pédamon, *The New French Contract Law and Its Impact on Commercial Law: Good Faith, Unfair Contract Terms and Hardship* (w:) M. Heidemann, J. Lee (eds.), *The Future of the Commercial Contract in Scholarship and Law Reform: European and Comparative Perspectives*, Cham 2018, s. 99–126; F. Barrière, P. Bine, O. Diaz, *The Reform of French Contract Law: An Analysis of Its Application to Corporate Acquisitions*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 389–417; G. Helleringer, *The Anatomy of the New French Law of Contract*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 355–375; H. Muir Watt, *The Reform of the French Civil Code at a Distance: An International and Comparative Perspective*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 445–458; J. Cartwright, S. Whittaker (eds.), *The Code Napoléon Rewritten: French Contract Law after the 2016 Reforms*, Oxford–Portland, Oregon 2017. Należy odnotować, że poszczególne rozwiązania dotyczące wykładni umów przyjęte w zmodernizowanym ustawodawstwie francuskim uwzględnione zostały jako jedno ze źródeł inspiracji przez twórców projektu księgi piątej nowego belgijskiego kodeksu cywilnego, będącego obecnie przedmiotem prac legislacyjnych (zob. *Proposition de loi portant insertion du livre 5 “Les obligations” dans le nouveau Code civil*, Doc., Chambre des Représentants de Belgique, n° 55-1806/001, 24 février 2021, s. 75 i n).

62 Francuski kodeks cywilny z dnia 21 marca 1804 r. – *Code civil*, dalej: k.c. fr.

63 W literaturze przedmiotu podkreśla się jednocześnie, że w poprzednim stanie prawnym regulacja wykładni umów w k.c. fr. nie zakładała stosowania metody subiektywnej w czystszej postaci. Zob. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 31, 73; D. Fairgrieve, *Comparative Law in Practice: Contract Law in a Mid-Channel Jurisdiction*, Oxford–Portland, Oregon 2016, s. 42. Por. też

nego art. 1188 k.c. fr., postrzegana jako wyraz współistnienia testu subiektywnego i testu obiektywnego oraz ich komplementarności⁶⁴. Test obiektywny, mający znajdować zastosowanie w razie niemożności ustalenia wspólnej woli stron umowy, oparty jest na kontekstualizowanym kryterium osoby rozsądnej⁶⁵. Na mocy art. 1190 k.c. fr. usankcjonowano również regułę *contra proferentem*, uwzględniającą istotne w świetle nowej regulacji kodeksowej rozróżnienie na umowy negocjowane i umowy adhezyjne⁶⁶. W ramach rewizji unormowań kodeksowych utrzymano w art. 1191 k.c. fr. regułę interpretacyjną *in favorem contractus* odnośnie do postanowień umownych, którym przypisane może być dwojakie znaczenie⁶⁷. Ekspozowana jest ponadto szczególna rola kryterium dobrej wiary w procesie wykładni umów. Jako uzasadnienie wskazuje się przyjęcie na gruncie art. 1104 k.c. fr. szerokiego zakresu zastosowania wymogu zgodności z dobrą wiarą i objęcie nim stadiów negocjowania, zawierania i wykonywania umowy⁶⁸. Nadanie zasadzie dobrej

Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań..., s. 154. Por. W. Barnes, *The French Subjective Theory of Contract: Separating Rhetoric from Reality*, „Tulane Law Review” 2008, t. 83, nr 2, s. 389–390.

64 Zob. E. Steiner, *French Law: A Comparative Approach*, Oxford 2018, s. 226–227; S. Vogenauer, *Interpretation* (w:) N. Jansen, R. Zimmermann (eds.), *Commentaries on European Contract Laws*, Oxford 2018, s. 757–758. Por. G. Capilli, *Interpretazione, usi e ragionevolezza* (w:) F. Capriglione (a cura di), *Liber Amicorum Guido Alpa*, Milano 2019, s. 99 i n; M. Cannarsa, *Interpretation of Contracts...*, s. 779–780; B. Fauvarque-Cosson, *National Reforms...*, s. 111–112; taż, *The French Contract Law Reform...*, s. 350; S. Whittaker, *Contracts, Contract Law and Contractual Principle* (w:) J. Cartwright, S. Whittaker (eds.), *The Code Napoléon Rewritten...*, s. 47.

65 Na temat wagi kryterium osoby rozsądnej w procesie wykładni umów zob. S. Whittaker, *Contracts, Contract Law...*, s. 47.

66 Por. B. Fauvarque-Cosson, *National Reforms...*, s. 111, 112; taż, *The French Contract Law Reform...*, s. 350. Zob. też S. Vogenauer, *Interpretation...*, s. 773, 774; S. Whittaker, *Contracts, Contract Law...*, s. 47, 48.

67 Por. S. Vogenauer, *Interpretation...*, s. 781, 782.

68 Por. S. Rowan, *The Reform of French Contract Law...*, s. 230–231; B. Fauvarque-Cosson, *National Reforms...*, s. 110, 111; S. Grundmann, M.-S. Schäfer, *The French and the German*

wiary tak rozumianej nadrzędnej pozycji uznawane jest za źródło legitymizacji ściślejszej kontroli porozumień stron i wzmocnienie możliwości reinterpretacji ich woli⁶⁹.

Istotnym rysem współczesnych tendencji zaznaczających się w dziedzinie wykładni umów okazuje się również odnotowywana na tle najnowszego orzecznictwa ewolucja modelu interpretacyjnego stosowanego w judykaturze angielskiej⁷⁰. W świetle wieloaspektowych badań, uwzględniających w sposób szczególnie wymiar retrospektywny, podnosi się, że przemiany kanonów wykładni na gruncie angielskiego prawa umów mają charakter cykliczny⁷¹. Ostatni etap transformacji obserwowanej w tym zakresie przedstawiany

jest schematycznie jako sekwencja stadiów⁷² charakteryzujących się odpowiednio dominacją sformalizowanego modelu interpretacyjnego właściwego koncepcji tekstualistycznej, następnie zwrotem w kierunku wykładni kontekstowej⁷³, a obecnie zasadni-

Reforms of Contract Law, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 471–472; G. Helleringer, *The Anatomy of the New French Law of Contract...*, s. 360, 366–368, 373–375; M. Mekki, *France – The French Reform of Contract Law: The Art of Redoing without Undoing*, „Journal of Civil Law Studies” 2017, t. 10, nr 1, s. 231–232. Na temat statusu pryncypium dobrej wiary na gruncie omawianej reformy zob. też P. Święcicka, K. Wyrwińska, *Francuska reforma kodeksu...*, s. 116; C. Pédamon, *The New French Contract...*, s. 105 i n.

69 Zob. S. Grundmann, M.-S. Schäfer, *The French and the German Reforms...*, s. 472. Por. G. Helleringer, *The Anatomy of the New French Law of Contract...*, s. 368.

70 Należy zaakcentować reprezentowane w angielskiej literaturze przedmiotu stanowisko wskazujące na utrzymywanie się kontrowersji odnośnie do zasad wykładni umów. Zob. E. McKendrick, *Doctrine and Discretion...*, s. 15. Por. J. McCunn, *Revolutions in Contractual Interpretation: A Historical Perspective* (w:) S. Worthington, A. Robertson, G. Virgo (eds.), *Revolution and Evolution in Private Law*, Portland, Oregon 2018, s. 141 i n.

71 Szerzej na temat historycznych uwarunkowań rozwoju wykładni umów w prawie angielskim, z uwzględnieniem pogłębionej analizy rozwiązań funkcjonujących w XVI i XVII w., zob. J. McCunn, *Revolutions in Contractual Interpretation...*, s. 142 i n. Por. też R. Calnan, *Controlling Contractual Interpretation* (w:) P.S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020, s. 53; S. Connell, *Prescriptive and Holistic Contextualism...*, s. 346; M. Zaleśkiewicz, *Wykładnia umów w prawie polskim i angielskim w ujęciu porównawczym*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2011, nr 1–2, s. 275 i n.

72 Jednocześnie podkreślenia wymaga deklarowane w orzecznictwie stanowisko wskazujące na stabilność i kontynuację jako atrybuty ukształtowanego w angielskim *common law* modelu wykładni umów (zob. *Wood v. Capita Insurance Services Ltd* [2017] UKSC 24, [2017] 2 WLR 1095, [2017] AC 1173).

73 Jako cezurę wskazuje się w tym zakresie lata 70. XX w., natomiast kluczowe znaczenie przypisuje się przede wszystkim orzeczeniu wydanemu w sprawie *Investors Compensation Scheme Ltd v. West Bromwich Building Society* [1998] 1 WLR 896, [1998] 1 All ER 98, zawierającemu zasady wykładni umów (tzw. *Lord Hoffmann's re-statement*). Por. E. McKendrick, *Interpretation* (w:) W. Day, S. Worthington (eds.), *Challenging Private Law: Lord Sumption on the Supreme Court*, Oxford–New York 2020, s. 3–24; F. Myburgh, *On Reasonable Expectations, Interpretive Preferences and the ICS Principles of Interpretation* (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research Handbook on International Commercial Contracts*, Cheltenham–Northampton 2020, s. 11–34; C. Mitchell, *Interpretation of Contracts*, Abingdon, Oxon–New York 2019, s. 1 i n, 30 i n; też, *Interpreting Commercial Contracts: The Policing Role of Context in English Law* (w:) L. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspective*, Oxford 2016, s. 231 i n; S. Connell, *Prescriptive and Holistic Contextualism...*, s. 319 i n; Lord P.S. Hodge, *Judicial Development of the Law of Contract in the United Kingdom*, „The George Washington Law Review” 2018, t. 85, nr 6, s. 1589 i n; R. Havelock, *The “Unitary Exercise” of Contractual Interpretation*, „The Cambridge Law Journal” 2017, t. 76, nr 3, s. 486–489; tenże, *Return to Tradition in Contractual Interpretation*, „King’s Law Journal” 2016, t. 27, nr 2, s. 188 i n; Z.X. Tan, *Beyond the Real and the Paper Deal: The Quest for Contextual Coherence in Contractual Interpretation*, „Modern Law Review” 2016, t. 79, nr 4, s. 624 i n; P.S. Davies, *The Meaning of Commercial Contracts* (w:) P.S. Davies, J. Pila (eds.), *The Jurisprudence of Lord Hoffmann: A Festschrift in Honour of Lord Leonard Hoffmann*, Oxford 2015, s. 217; V.K. Rajah, *Redrawing the Boundaries of Contractual Interpretation: From Text to Context to Pre-Text and Beyond*, „Singapore Academy of Law Journal” 2010, t. 22, nr 3, s. 517 i n; J. O’Sullivan, *Say What You Mean and Mean What You Say: Contractual Interpretation in the House of*

czo⁷⁴ ponownie przewagą podejścia tekstualistycznego⁷⁵. Na tym tle uwagę zwraca polemika dotycząca poziomu pewności stosowania prawa i przewidywalności rozstrzygnięć sądowych w zależności od doboru

Lords, „The Cambridge Law Journal” 2009, t. 68, nr 3, s. 510; R. Brownsword, *After Investors: Interpretation, Expectation and the Implicit Dimension of the ‘New Contextualism’* (w:) D. Campbell, H. Collins, J. Wightman (eds.), *Implicit Dimensions of Contract: Discrete, Relational, and Network Contracts*, Oxford–Portland, Oregon 2003, s. 103–141.

74 Na podejście kontekstualistyczne jako model wykładni umów preferowany w aktualnej linii orzeczniczej wskazuje S. Connell (*Prescriptive and Holistic Contextualism...*, s. 334 i n). Por. J. Morgan, *Great Debates in Contract Law*, London 2020, s. 109 i n. Zob. też D. McLaughlan, *A Sea Change in the Law of Contract Interpretation?*, „Victoria University of Wellington Law Review” 2019, t. 50, nr 4, s. 657–680; *idem*, *The ICS Principles: A Failed “Revolution” in Contract Interpretation?*, „New Zealand Universities Law Review” 2016, t. 27, nr 2, s. 263–294; L. Hoffmann, *Language and Lawyers*, „Law Quarterly Review” 2018, t. 134, s. 553 i n.

75 R. Catterwell, *A Unified Approach to Contract Interpretation...*, s. 99–103, 136–137; tenże, *Striking a Balance in Contract Interpretation: The Primacy of the Text*, „The Edinburgh Law Review” 2019, t. 23, nr 1, s. 52–74; P.S. Davies, *Excluding Good Faith and Restricting Discretion* (w:) P.S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts...*, s. 92; C. Mitchell, *The Common Law of Contract: Essential or Expendable?* (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates in Commercial and Corporate Law*, London 2020, s. 23, 30, 32, 35; E. McKendrick, *Doctrine and Discretion...*, s. 16; R. Merkin, S. Saintier, *Poole’s Textbook on Contract Law...*, s. 237 i n; J. Eldridge, *‘Surrounding Circumstances’ in Contractual Interpretation: Where Are We Now?*, „Commercial Law Quarterly” 2018, t. 32, nr 3, s. 3–11; R. Havelock, *The “Unitary Exercise”...*, s. 487; tenże, *Return to Tradition in Contractual Interpretation...*, s. 188–213; Lord Sumption, *A Question of Taste: The Supreme Court and the Interpretation of Contracts*, „Oxford University Commonwealth Law Journal” 2017, t. 17, nr 2, s. 301–314; Y. Goh, *From Context to Text in Contractual Interpretation: Is There Really a Problem with a Plain Meaning Rule?*, „Common Law World Review” 2016, t. 45, nr 4, s. 298–318; C. Connal, *Has the Rainy Sky Dried Up? Arnold v Britton and Commercial Interpretation*, „The Edinburgh Law Review” 2016, t. 20, nr 1, s. 71–76. Na ten temat zob. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 393–405.

kryteriów wykładni, w tym zakresu dopuszczalności odwoływania się przez interpretatora do kontekstu towarzyszącego zawarciu umowy⁷⁶. Podjęta w odpowiedzi na rozbieżności dostrzegane w judykaturze⁷⁷ próba usystematyzowania kryteriów interpretacyjnych znajdujących zastosowanie do umów doprowadziła do wyeksponowania postulatu zachowania równowagi między analizą językowej warstwy dokumentu umownego (z uwzględnieniem elementów kontekstu) a gospodarczymi konsekwencjami pozostałych możliwych wyników wykładni⁷⁸. Zadanie sądu dokonującego wykładni umowy zdefiniowano w tym ujęciu jako ustalenie obiektywnego znaczenia sformułowań użytych przez strony na potrzeby wyrażenia zawartego porozumienia, przy czym nie sprowadza się ono jedynie do literalnej analizy brzmienia poszczególnych klauzul umownych, ale wymaga uwzględnienia szerszego kontekstu⁷⁹. Na uwagę zasługuje przedstawienie istoty wykładni umów jako jednolitego zabiegu⁸⁰ mającego obejmować przeprowadzenie przez interpretatora procesu o charakterze iteratywnym, zakładającego kompleksową weryfikację każdego możliwego wariantu interpretacyjnego z zastosowaniem poszczególnych kryteriów⁸¹. Kluczową rolę, szczególnie w przypadku

76 Por. E. McKendrick, *Doctrine and Discretion...*, s. 15–17; R. Havelock, *Return to Tradition in Contractual Interpretation...*, s. 202 i n; L. Macgregor, *Crossing the Line between Business Common Sense and Perceived Fairness in Contractual Interpretation*, „The Edinburgh Law Review” 2015, t. 19, nr 3, s. 378–383. Zob. też S. Connell, *Prescriptive and Holistic Contextualism...*, s. 337–338.

77 Szczególne wątpliwości zaznaczyły się na tle rozstrzygnięć przyjętych w sprawach *Rainy Sky S.A. and others v. Kookmin Bank* [2011] UKSC 50 oraz *Arnold v. Britton and others* [2015] UKSC 36.

78 Zob. *Wood v. Capita Insurance Services Ltd...*

79 Tamże.

80 Tamże. Por. R. Catterwell, *Striking a Balance in Contract Interpretation...*, s. 53; R. Merkin, S. Saintier, *Poole’s Textbook on Contract Law...*, s. 241; R. Havelock, *The “Unitary Exercise”...*, s. 488. Na ten temat zob. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 400.

81 *Wood v. Capita Insurance Services Ltd...*; R. Catterwell, *A Unified Approach to Contract Interpretation...*, s. 37; E. McKendrick, *Contract Law: Text, Cases and Materials*, Oxford 2020, s. 375–376; S. Connell, *Prescriptive and Holistic*

wykładni umów handlowych, przypisuje się aktualnie odpowiedniej konfiguracji czynników, do których zalicza się tekst, kontekst oraz wzgląd na gospodarczy sens umowy (w tym również cel umowy)⁸². Uwarunkowaniem rzutuującym w znacznym stopniu na aktywność interpretatora w tym zakresie pozostaje jakość zredagowania postanowień umownych⁸³. Stosowanie kryterium kontekstu w procesie wykładni rozpatrywane jest w perspektywie wzmocnienia sądowej kontroli umowy w wymiarze aksjologicznym⁸⁴. Istotne z tego punktu widzenia okazują się konsekwencje charakterystycznego dla prawa angielskiego restryktywnego podejścia do ogólnej zasady dobrej wiary⁸⁵. Jednocześnie zwraca

Contextualism..., s. 321 i n. Zob. też Z.X. Tan, *Beyond the Real and the Paper Deal...*, s. 623 i n.

- 82 A. Robertson, *Purposive Contractual Interpretation*, „Legal Studies” 2019, t. 39, nr 2, s. 230–246; R. Merkin, S. Saintier, *Poole’s Textbook on Contract Law...*, s. 244; S. Connel, *Prescriptive and Holistic Contextualism...*, s. 346; N. Andrews, *Interpretation of Contracts and “Commercial Common Sense”: Do Not Overplay This Useful Criterion*, „The Cambridge Law Journal” 2017, t. 76, nr 1, s. 36–62; L. Richardson, *Commercial Common Sense in Contractual Interpretation: Further Views from the Inner House*, „The Edinburgh Law Review” 2017, t. 21, nr 3, s. 423–429. Na ten temat zob. też B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 394–395.
- 83 *Wood v. Capita Insurance Services Ltd...* Por. też A. Robertson, *Purposive Contractual Interpretation...*, s. 231, 237–238, 246.
- 84 C. Mitchell, *Interpreting Commercial Contracts...*, s. 231 i n.
- 85 Tamże, s. 247; też *Interpretation of Contracts...*, s. 159–160; R. Calnan, *Controlling Contractual Interpretation...*, s. 60 i n; M. Chen-Wishart, V. Dixon, *Good Faith in English Contract Law: A Humble “3 by 4” Approach* (w:) P.B. Miller, J. Oberdiek, *Oxford Studies in Private Law Theory: Volume I*, Oxford 2020, s. 187 i n; L. Richardson, *Good Faith and the Duty to Cooperate in Long-term Contracts* (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research Handbook on International Commercial Contracts...*, s. 35, 36 i n; M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms* (w:) P.S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts...*, s. 65–88; P.S. Davies, *The Basis of Contractual Duties of Good Faith*, „Journal of Commonwealth Law” 2019, t. 1, nr 1, s. 6 i n, 30; M. Breskaya, *Good Faith Matters? English Contract Law Tradition Compared to the Directions of EU Private Law*, „Studia Prawa Prywatnego” 2018, nr 1, s. 89–100; G. McMeel, *Foucault’s Pendulum: Text, Context and Good Faith in Contract Law*, „Current Legal Problems” 2017, t. 70, nr 1, s. 366–367, 373–374, 386, się uwagę na istniejące w wąskim zakresie podobieństwo między stosowaną w orzecznictwie szczególną doktryną wykładni zgodnej w uzasadnionym oczekiwaniem uczciwości a modelem opartym na kryterium interpretacyjnym dobrej wiary⁸⁶. W praktyce liczne są przypadki wprowadzania przez strony do dokumentów umownych postanowień przewidujących obowiązek postępowania zgodnie ze standardem dobrej wiary⁸⁷, przy czym wykładnia tego rodzaju klauzul wymaga uwzględnienia kontekstu⁸⁸. Do ogólnych kanonów znajdujących zastosowanie w angielskim prawie umów zaliczana jest reguła wykładni *contra proferentem*, odnotowuje się jednak znaczące ograniczenie jej roli w dziedzinie negocjowanych umów handlowych⁸⁹.
- Kształtowanie się nowych kierunków w podejściu do wykładni umów obserwowane jest obecnie także

396–397; J.W. Carter, W. Courtney, *Good Faith in Contracts: Is There an Implied Promise to Act Honestly?*, „The Cambridge Law Journal” 2016, t. 75, nr 3, s. 608–619; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 99. Zob. też na temat roli doktryny *implied terms* w warunkach braku ogólnej doktryny dobrej wiary na gruncie prawa angielskiego R. Austen-Baker, *Implied Terms in English Contract Law*, Cheltenham 2017, s. 1–17. W aktualnym orzecznictwie na szczególną uwagę zasługują w tym kontekście rozstrzygnięcia w sprawach *Bates v. Post Office* [2019] EWHC 606 (QB) oraz *Essex County Council v. UBB Waste (Essex) Ltd* [2020] EWHC 1581 (TCC). Por. na temat potencjalnych zmian w zakresie stosowania zasady dobrej wiary w angielskim prawie umów Z.X. Tan, *Disrupting Doctrine? Revisiting the Doctrinal Impact of Relational Contract Theory*, „Legal Studies” 2019, t. 39, nr 1, s. 110, 112.

- 86 M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms...*, s. 76–78, 88.
- 87 Por. C. Mitchell, *Interpretation of Contracts...*, s. 159–160; G. McMeel, *Foucault’s Pendulum...*, s. 397.
- 88 Por. C. Mitchell, *Interpretation of Contracts...*, s. 159–160. Zob. też R. Calnan, *Controlling Contractual Interpretation...*, s. 60–61; M. Raczynska, *Good Faiths and Contract Terms...*, s. 66–67; P.S. Davies, *The Basis of Contractual Duties of Good Faith...*, s. 9.
- 89 Zob. J. McCunn, *The Contra Proferentem Rule...*, s. 483 i n; E. McKendrick, *Contract Law...*, s. 399–400, 458. Por. R. Catterwell, *A Unified Approach to Contract Interpretation...*, s. 63, 70 i n; A. Stewart, W. Swain, K. Fairweather, *Contract Law: Principles and Context*, Cambridge 2019, s. 203–204.

na gruncie prawa amerykańskiego⁹⁰. Zmiany zachodzące w modelu interpretacyjnym zdeterminowane zostały w dużej mierze przez opozycję między koncepcjami tekstualizmu i kontekstualizmu oraz przez utrzymującą się antynomię testu obiektywnego i testu subiektywnego⁹¹. Zwraca się uwagę na swoistą analogię występującą między uwarunkowaniami rozwoju schematu interpretacyjnego przyjętego w amerykańskim prawie umów i czynnikami wpływającymi na złożoność metodologii wykładni kontraktowej w Zjednoczonym Królestwie⁹². Do elementów charakteryzujących oba reżimy interpretacyjne zaliczana jest dominacja podejścia obiektywnego⁹³, przy czym akcentuje się uwzględnianie subiektywnego kryterium wykładni w większym stopniu w amerykańskim porządku prawnym⁹⁴. Równocześnie w prawie umów

Stanów Zjednoczonych zaznaczyła się tendencja do limitowania formalistycznego charakteru procesu wykładni poprzez przypisanie istotnej roli kryterium kontekstu. Założenie kontekstowości wykładni znalazło wyraz na gruncie prawa modelowego⁹⁵ w jednolitym kodeksie handlowym (*Uniform Commercial Code*)⁹⁶ oraz w zbiorze reguł *Restatement (Second) of Contracts*⁹⁷, z zastrzeżeniem jednak zróżnicowania skali ich oddziaływania na orzecznictwo sądów w poszczególnych stanach⁹⁸. Z cytowanych kompilacji

Interpretive Formalism in the Law of Obligations: Thirty Years after Form and Substance (w:) A. Robertson, J. Goudkamp (eds.), *Form and Substance in the Law of Obligations*, Oxford 2019, s. 373, 383–386.

90 Zob. L.A. Cunningham, *Contract Interpretation 2.0: Not Winner-Take-All but Best-Tool-for-the-Job*, „The George Washington Law Review” 2018, t. 85, nr 6, s. 1625 i n.

91 Szerzej na ten temat zob. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 97 i n. Por. J.M. Silverstein, *The Contract Interpretation Policy Debate: A Primer*, „Stanford Journal of Law, Business and Finance” 2021, t. 26, nr 1, s. 104, 106 i n.; L.A. Cunningham, *Contract Interpretation 2.0...*, s. 1627 i n.; A. Schwartz, R.E. Scott, *Contract Interpretation Redux*, „The Yale Law Journal” 2010, t. 119, nr 5, s. 926 i n. Na tle polemiki dotyczącej kryteriów interpretacyjnych tekstu i kontekstu rozważane jest również zastosowanie w amerykańskim prawie umów reguły *contra proferentem* (szerzej zob. E.J. Leib, S. Thel, *Contra Proferentem and the Role of the Jury in Contract Interpretation*, „Temple Law Review” 2015, t. 87, nr 4, s. 774 i n).

92 Por. Lord P.S. Hodge, *Judicial Development...*, s. 1590 i n. Zob. też w ujęciu retrospektywnym, uwzględniającym ewolucję wykształconego w XIX w. w orzecznictwie subiektywistycznego podejścia do wykładni, C.L. Knapp, N.M. Crystal, H.G. Prince, *Problems in Contract Law...*, s. 396 i n.

93 Zob. Lord P.S. Hodge, *Judicial Development...*, s. 1590. Na ten temat por. J.W. Carter, M. Furmston, *Objectivity* (w:) M. Furmston (ed.), *The Future of the Law of Contract*, Abingdon, Oxon–New York 2020, s. 92; C.L. Knapp, N.M. Crystal, H.G. Prince, *Problems in Contract Law...*, s. 397; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 97.

94 Zob. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 98–99. Na ten temat por. B. Chen, J. Gordon,

95 Szerzej na temat trybu przyjmowania reguł modelowych oraz ich roli w ujednolicaniu amerykańskiego prawa umów zob. m.in. A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego...*, s. 175–176; M. Pecyna, *Merger clause...*, s. 43–44.

96 American Law Institute, National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, *Uniform Commercial Code: Official Draft. Text and Comments Edition*, Philadelphia 1952. Zob. C.L. Knapp, N.M. Crystal, H.G. Prince, *Rules of Contract Law: Selections from the Restatement (Second) of Contracts and Other Restatements, the Uniform Commercial Code, the CISG, and the UNIDROIT Principles, with Materials and Commentary on Electronic Contracting, Commercial, Employment, and Consumer Arbitration and Contract Drafting*, New York 2019, s. 242 i n.

97 American Law Institute, *Restatement of the Law Second: Contracts 2d*, St Paul 1981. Zob. C.L. Knapp, N.M. Crystal, H.G. Prince, *Rules of Contract Law...*, s. 1 i n.

98 Zob. C.L. Knapp, N.M. Crystal, H.G. Prince, *Problems in Contract Law...*, s. 433; B. Chen, J. Gordon, *Interpretive Formalism...*, s. 386; R.B. Kar, M.J. Radin, *Pseudo-Contract and Shared Meaning Analysis*, „Harvard Law Review” 2019, t. 132, nr 4, s. 1138 i n.; L.A. Cunningham, *Contract Interpretation 2.0...*, s. 1629; Lord P.S. Hodge, *Judicial Development...*, s. 1590–1591; R.J. Gilson, C.F. Sabel, R.E. Scott, *Text and Context: Contract Interpretation as Contract Design*, „Cornell Law Review” 2014, t. 100, nr 1, s. 36–37; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 97–98; R. Braucher, *Interpretation and Legal Effect in the Second “Restatement of Contracts”*, „Columbia Law Review” 1981, t. 81, nr 1, s. 13–18. Por. też na temat występujących we wskazanym zakresie różnic jurysdykcyjnych oraz ich wpływu na sposób ujęcia problematyki wykładni kontraktowej w dydaktyce uniwersyteckiej A. Bagchi, *The*

modelowych wywiedzione zostały również kryteria interpretacyjne nawiązujące do standardów rozsądku oraz dobrej wiary, które dookreślone są z uwzględnieniem wymogów uczciwości, słuszności i sprawiedliwości⁹⁹. Odnotowane konsekwentnie osłabienie nurtu kontekstualistycznego uwarunkowane zostało, jak wskazuje się w doktrynie¹⁰⁰, postulatami restytucyjnymi w wykładni kontraktowej zgłoszonymi z perspektywy ekonomicznej analizy prawa jako odpowiedź na identyfikowane w praktyce oczekiwania kontraktujących stron¹⁰¹. Na wzrost znaczenia

Perspective of Law on Contract, „Washington Law Review” 2013, t. 88, nr 4, s. 1227–1249.

- 99 Zob. H. Hunter, *The Implied Obligation of Good Faith* (w:) M. Furmston (ed.), *The Future of the Law of Contract...*, s. 9 i n; J. Enman-Beech, *The Good Faith Challenge*, „Journal of Commonwealth Law” 2019, t. 1, nr 1, s. 42–43, 52 i n; P. MacMahon, *Good Faith and Fair Dealing as an Underenforced Legal Norm*, „Minnesota Law Review” 2015, t. 99, nr 6, s. 2051 i n; D. Markovits, *Good Faith as Contract’s Core Value* (w:) G. Klass, G. Letsas, P. Saprai (eds.), *Philosophical Foundations of Contract Law*, Oxford 2014, s. 272 i n; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym...*, s. 99–101; H. Dubroff, *The Implied Covenant of Good Faith in Contract Interpretation and Gap-Filling: Reviling a Revered Relic*, „St. John’s Law Review” 2006, t. 80, nr 2, s. 559–619; R.E. Scott, *The Death of Contract Law*, „The University of Toronto Law Journal” 2004, t. 54, nr 4, s. 374. Por. F. Fagan, *Waiving Good Faith: A Natural Language Processing Approach*, „New York University Journal of Law and Business” 2020, t. 16, nr 3, s. 633 i n.
- 100 Zob. C.L. Knapp, N.M. Crystal, H.G. Prince, *Problems in Contract Law...*, s. 416; R.B. Kar, M.J. Radin, *Pseudo-Contract...*, s. 1182 i n; L.A. Cunningham, *Contract Interpretation 2.0...*, s. 1629–1630, 1634 i n, 1655–1656 oraz literatura tam cytowana.
- 101 Należy zaznaczyć, że w świetle prezentowanej w tym ujęciu argumentacji obserwowany w rozwoju amerykańskiego modelu interpretacyjnego zwrot od tekstualizmu w kierunku wykładni kontekstowej miał wpłynąć na pogłębienie nieprzewidywalności rozstrzygnięć i obniżenie efektywności transakcji, a w konsekwencji doprowadzić do masowego „exodusu” kontraktujących stron poszukujących alternatywnych w stosunku do zinstytucjonalizowanego prawa umów sposobów regulowania ich porozumień. Analogiczne zarzuty sformułowane zostały w związku z włączeniem standardów rozsądku i dobrej wiary do instrumentarium wykładni

formalizmu i tekstualizmu wskazują również prezentowane w najnowszym piśmiennictwie wyniki badań, w których skupiono się na analizie korelacji między aktualnymi kierunkami rozwoju interpretacji prawa i wykładni umów zobowiązaniowych¹⁰². Przedstawiana jest jednak również argumentacja podająca w wątpliwość efektywność podejścia literalnego do wykładni umów, uznawanego zasadniczo za model preferowany w wyspecjalizowanym obrocie handlowym¹⁰³. Współcześnie szczególną doniosłość zyskuje natomiast tendencja do przełamania utrzymującej się dotąd polaryzacji stanowisk na rzecz koncepcji „hybrydowej”, zakładającej uelastycznienie procesu wykładni umów i mechanizm selekcji narzędzi interpretacyjnych adekwatnych do danego przypadku¹⁰⁴.

W świetle zaprezentowanej egzemplifikacji można wskazać znamionującą metodologię wykładni kontraktowej prawidłowość, która potwierdza wpisanie w schemat interpretacyjny elementów odzwierciedlających założenia aksjologiczne prawa zobowiązań umownych. Równocześnie, niezależnie od uwarunkowanych historycznie różnic występujących między modelami wykładni kontraktowej, dostrzegalne jest dążenie do komplementarnego ujęcia poszczególnych kryteriów interpretacyjnych, pozwalającego na miarodajne zrekonstruowanie relewantnego znaczenia umowy. Na uwagę zasługują również przejawy kształ-

kontraktowej (zob. R.E. Scott, *The Death of Contract Law...*, s. 370, 374, 375 i n). Por. też A. Schwartz, R.E. Scott, *Contract Interpretation Redux...*, s. 926–964.

- 102 B. Chen, J. Gordon, *Interpretive Formalism...*, s. 375, 383–386, 402.
- 103 Za czynnik wpływający na zakwestionowanie modelu interpretacyjnego opartego na literalnym odczytaniu warstwy językowej umowy uznaje się praktykę wykorzystywania przez strony luk w dokumentach umownych w celu wtórnego wywodzenia nieprzewidzianych na etapie kontraktowania i nieobjętych zamiarem stron warunków transakcji. Formułowane w tym zakresie postulaty reformy wpisują się w szerszą problematykę relacji między regulacjami i standardami w strukturze systemu prawnego (zob. R.K. Rasmussen, M. Simkovic, *Bounties for Errors: Market Testing Contracts*, „Harvard Business Law Review” 2020, t. 10, nr 1, s. 118–156).
- 104 Szerzej na ten temat zob. L.A. Cunningham, *Contract Interpretation 2.0...*, s. 1625 i n. Por. J.M. Silverstein, *The Contract Interpretation Policy Debate...*, s. 105, 115, 160–164.

towania w sposób elastyczny ram metodologicznych wykładni umów, co umożliwiając ma poszukiwanie wyniku wykładni uwzględniającego we właściwy sposób indywidualny wymiar konkretnej umowy i powstającego z niej stosunku zobowiązaniowego.

5. Podsumowanie

Zasób kryteriów interpretacyjnych znajdujących zastosowanie we współczesnych modelach wykładni umów pozostaje w istotnej mierze zdeterminowany aksjologicznie. Obserwowane w tym zakresie tendencje ujawniają zróżnicowanie stopnia rozbudo-

cją. Wskazuje się na wzrost znaczenia jurysprudenckiego wymiaru umów zobowiązaniowych, czego wyrazem jest również zwrot w podejściu do wykładni umów¹⁰⁵. Powyższe spostrzeżenia mogą służyć jako element argumentacji przeciwko perspektywie pełnego zautomatyzowania wykładni kontraktowej. Do czynników podających w wątpliwość postulaty dotyczące zalgorytmizowanego modelu interpretacyjnego w dziedzinie umów zobowiązaniowych należy zaliczyć zasadnicze ograniczenia wynikające ze struktury języków programowania wykorzystywanych na potrzeby inicjowania sformalizowanych transakcji.

Niezależnie od uwarunkowanych historycznie różnic występujących między modelami wykładni kontraktowej dostrzegalne jest dążenie do komplementarnego ujęcia poszczególnych kryteriów interpretacyjnych, pozwalającego na miarodajne zrekonstruowanie relewantnego znaczenia umowy.

wania instrumentarium interpretacyjnego opartego na klauzulach generalnych nawiązujących do ocen moralnych oraz odmienności dotyczące konfiguracji testu subiektywnego i testu obiektywnego, jak również podejścia do kontekstowości wykładni. Niemniej zależność między aksjologią właściwą prawu zobowiązań a sposobem ukształtowania schematu wykładni kontraktowej może być zasadniczo uznana za czynnik oddziałujący na funkcjonalność procesu interpretacyjnego. Konsekwencje aksjologicznego uwarunkowania kryteriów interpretacyjnych dotyczą przede wszystkim zadośćuczynienia wymogowi adekwatności wykładni, koncentrującemu się – jak zaznaczono wyżej – na konieczności odpowiedniego uchwycenia całokształtu „racji tłumaczących” umowę. Takie ujęcie wykładni kontraktowej zyskuje szczególną wagę wobec kierunków przemian dostrzeganych obecnie w domenie prawa umów w związku z jego dekodyfi-

Analizowany w bieżącej dyskusji naukowej sposób kodowania postanowień umownych, które miałyby przyjmować postać sekwencji samointerpretujących się i samowykonalnych instrukcji dla procesora, wyklucza uwzględnienie odniesień aksjologicznych kluczowych z punktu widzenia wykładni na gruncie prawa zobowiązań¹⁰⁶. Próby konstruowania alternatywnego

105 Szerzej zob. F. Longchamps de Bériér, *Decodification of Contract Law...*, s. 145, 148; W. Dajczak, *Amerykańska zapowiedź „śmierci umowy”...*, s. 101–102. Por. Z.X. Tan, *Disrupting Doctrine?...*, s. 114–115.

106 B. Kaczorowska, *Znaczenie klauzul generalnych prawa prywatnego a algorytmizacja praktyki kontraktowej* (w:) L. Lai, M. Świerczyński (red.), *Prawo sztucznej inteligencji*, Warszawa 2020, s. 81–93 oraz literatura tam cytowana. Zob. też m.in. M. Pecyna, A. Behan, *Smart contracts – nowa technologia prawa umów?*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2020, nr 3, s. 206, 209–210; E. Mik, *Smart Contracts:*

wobec prawa umów systemu zakładającego zdeterminowany algorytmem przebieg transakcji umownych poddawane są krytyce¹⁰⁷. Zarazem jednak tego rodzaju tendencje przyczyniają się do ukierunkowania badań nad elementarnymi zagadnieniami prawa zobowiązania umownych i jego aksjologią, co sprzyja pogłębionej,

rozpatrywana w kontekście subsydiarnego charakteru prawa zobowiązań umownych¹⁰⁹.

Aksjologiczne uwarunkowania determinujące metodologię wykładni umów rzutują na złożoność i wysoki stopień wymagań stawianych interpretatorowi¹¹⁰. Ich miarą pozostaje – przywołany wyżej – charakter-

Aksjologiczne uwarunkowania determinujące metodologię wykładni umów rzutują na złożoność i wysoki stopień wymagań stawianych interpretatorowi.

prospektywnej analizie uniwersalnych funkcji przypisywanych poszczególnym instytucjom jurydycznym¹⁰⁸. Istotny aspekt takich rozważań wyznacza powiązana z problematyką wykładni kwestia uzasadnienia i zakresu ingerencji sądowej w treść umów,

styczny dla polskiej nauki prawa cywilnego ukształtowanej na gruncie k.z. postulat dotyczący wpływu modelu interpretacyjnego na podniesienie poziomu kreowanych przez strony stosunków prawnych pod względem etycznym¹¹¹. Jednocześnie stosowanie testu adekwatności, stanowiące przesłankę trafnej wykładni, przesądza o skali trudności zabiegów interpretacyjnych¹¹². Utrwalenie standardu wykładni kontraktowej odpowiadającego wskazanym wymaganiom wydaje się uzasadnione z punktu widzenia aktualnych kierunków transformacji dokonujących się zarówno w strukturze prawa umów, jak i w praktyce kontraktowej.

A *Requiem*, „Journal of Contract Law” 2019, t. 36, nr 1, s. 70 i n; P. Tasca, R. Piselli, *The Blockchain Paradox* (w:) P. Hacker, I. Lianos, G. Dimitropoulos, S. Eich (eds.), *Regulating Blockchain: Techno-Social and Legal Challenges*, Oxford 2019, s. 30–31; R.H. Weber, *Smart Contracts: Do We Need New Legal Rules?* (w:) A. De Franceschi, R. Schulze (eds.), *Digital Revolution – New Challenges for Law: Data Protection, Artificial Intelligence, Smart Products, Blockchain Technology and Virtual Currencies*, München–Baden-Baden 2019, s. 307; M. Cannarsa, *Interpretation of Contracts and Smart Contracts...*, s. 778, 785.

107 Zob. E. Mik, *Smart Contracts...*, s. 70 i n. Por. też R. Brownsword, *Smart Contracts: Coding the Transaction, Decoding the Legal Debates* (w:) P. Hacker, I. Lianos, G. Dimitropoulos, S. Eich (eds.), *Regulating Blockchain...*, s. 311 i n; P. Ortolani, *The Judicialization of the Blockchain* (w:) P. Hacker, I. Lianos, G. Dimitropoulos, S. Eich (eds.), *Regulating Blockchain...*, s. 303 i n, 307.

108 Na ten temat por. B. Kaczorowska, *Założenia kodyfikacyjne w dziedzinie umów zobowiązaniowych...*, s. 14–15 oraz literatura tam cytowana. Zob. też C. Mitchell, *The Common Law of Contract...*, s. 35–41.

109 Szerzej zob. M. Romanowski, *Uczciwość (lojalność) kontraktowa...*, s. 392–393, 422, 425. Por. M. Grochowski, *Słuszność a autonomia woli...*, s. 8 i n.

110 Por. B. Kaczorowska, *Wykładnia umów obligacyjnych...*, s. 517–518. Zob. też w kontekście właściwej prawu rzymskiemu jurysprudenckiej interpretacji na temat wymagań wynikających dla sędziego w zakresie analizy rozstrzyganych przypadków według kryteriów słuszności i sprawiedliwości K. Amielańczyk, *W poszukiwaniu antycznej genezy klauzul generalnych, czyli o wartościach i wartościowaniu w prawie rzymskim*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio I: Ius” 2016, t. 63, nr 2, s. 30, 38–39.

111 Zob. R. Longchamps de Brier, *Zobowiązania...*, s. 140; tenże, *Zasady kodeksu zobowiązań...*, s. 85.

112 Zob. K. Wojtyła, *Osoba i czyn...*, s. 66.

Artykuł stanowi poszerzoną wersję referatu wygłoszonego na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Konflikt wartości w prawie zobowiązań”, Warszawa, 6–7 kwietnia 2018 r.

Bibliografia

- Adamczyk I., *Pozorna równość? Ambiguitas contra stipulato-rem*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 4, s. 111–122.
- Amelańczyk K., *W poszukiwaniu antycznej genezy klauzul generalnych, czyli o wartościach i wartościowaniu w prawie rzymskim*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G: Ius” 2016, t. 63, nr 2, s. 27–41.
- Andrews N., *Interpretation of Contracts and “Commercial Common Sense”: Do Not Overplay This Useful Criterion*, „The Cambridge Law Journal” 2017, t. 76, nr 1, s. 36–62.
- Austen-Baker R., *Implied Terms in English Contract Law*, Cheltenham 2017.
- Baaij J., Cabrelli D., Macgregor L., *Conclusions* (w:) J. Baaij, D. Cabrelli, L. Macgregor (eds.), *Interpretation of Commercial Contracts in European Private Law*, Cambridge 2020.
- Bagchi A., *Interpreting Contracts in a Regulatory State*, „University of San Francisco Law Review” 2020, t. 54, nr 1, s. 35–85.
- Bagchi A., *The Perspective of Law on Contract*, „Washington Law Review” 2013, t. 88, nr 4, s. 1227–1249.
- Barnes W., *The French Subjective Theory of Contract: Separating Rhetoric from Reality*, „Tulane Law Review” 2008, t. 83, nr 2, s. 359–393.
- Barrière F., Bine P., Diaz O., *The Reform of French Contract Law: An Analysis of Its Application to Corporate Acquisitions*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 389–417.
- Bertolini D., *Unmixing the Mixed Questions: A Framework for Distinguishing Between Questions of Fact and Questions of Law in Contractual Interpretation*, „University of British Columbia Law Review” 2019, t. 52, nr 2, s. 345–434.
- Bielska-Brodziak A., *Pułapka jednoznaczności* (w:) C. Martysz, Z. Tobor (red.), *Studia z wykładni prawa*, Bydgoszcz–Katowice 2008.
- Bierć A., *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2018.
- Blicharz G., *La Polonia e le prospettive del diritto privato europeo. L'unificazione e il metodo combinato*, „Legal Roots: The International Journal of Roman Law, Legal History and Comparative Law” 2017, t. 6, s. 223–242.
- Bławat M., *Konwersja nieważnych czynności prawnych*, Warszawa 2019.
- Bobrowicz P., *Psychologiczny kontekst oraz domniemania interpretacyjne i normy prawne w wykładni oświadczeń woli*, „Prawo i Więź” 2017, nr 3, s. 55–69.
- Braucher R., *Interpretation and Legal Effect in the Second “Restatement of Contracts”*, „Columbia Law Review” 1981, t. 81, nr 1, s. 13–18.
- Breskaya M., *Good Faith Matters? English Contract Law Tradition Compared to the Directions of EU Private Law*, „Studia Prawa Prywatnego” 2018, nr 1, s. 89–100.
- Brownsword R., *After Investors: Interpretation, Expectation and the Implicit Dimension of the ‘New Contextualism’* (w:) D. Campbell, H. Collins, J. Wightman (eds.), *Implicit Dimensions of Contract: Discrete, Relational, and Network Contracts*, Oxford–Portland, Oregon 2003.
- Brownsword R., *Smart Contracts: Coding the Transaction, Decoding the Legal Debates* (w:) P. Hacker, I. Lianos, G. Dimitropoulos, S. Eich (eds.), *Regulating Blockchain: Techno-Social and Legal Challenges*, Oxford 2019.
- Calnan R., *Controlling Contractual Interpretation* (w:) P.S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020.
- Cannarsa M., *Contract Interpretation* (w:) L. DiMatteo, M. Cannarsa, C. Poncibò (eds.), *The Cambridge Handbook of Smart Contracts, Blockchain Technology and Digital Platforms*, Cambridge 2019.
- Cannarsa M., *Interpretation of Contracts and Smart Contracts: Smart Interpretation or Interpretation of Smart Contracts?*, „European Review of Private Law” 2018, t. 26, nr 6, s. 773–786.
- Capilli G., *Interpretazione, usi e ragionevolezza* (w:) F. Capriglione (a cura di), *Liber Amicorum Guido Alpa*, Milano 2019.
- Carter J.W., Courtney W., *Good Faith in Contracts: Is There an Implied Promise to Act Honestly?*, „The Cambridge Law Journal” 2016, t. 75, nr 3, s. 608–619.
- Carter J.W., Furmston M., *Objectivity* (w:) M. Furmston (ed.), *The Future of the Law of Contract, Abingdon*, Oxon–New York 2020.
- Cartwright J., Whittaker S. (eds.), *The Code Napoléon Rewritten: French Contract Law after the 2016 Reforms*, Oxford–Portland, Oregon 2017.
- Catterwell R., *A Unified Approach to Contract Interpretation*, Oxford–New York 2020.
- Catterwell R., *Automation in Contract Interpretation*, „Law, Innovation and Technology” 2020, t. 12, nr 1, s. 81–112.
- Catterwell R., *Striking a Balance in Contract Interpretation: The Primacy of the Text*, „The Edinburgh Law Review” 2019, t. 23, nr 1, s. 52–74.
- Chen B., Gordon J., *Interpretive Formalism in the Law of Obligations: Thirty Years after Form and Substance* (w:) A. Rob-

- ertson, J. Goudkamp (eds.), *Form and Substance in the Law of Obligations*, Oxford 2019.
- Chen-Wishart M., Dixon V., *Good Faith in English Contract Law: A Humble "3 by 4" Approach* (w:) P.B. Miller, J. Oberdiek (eds.), *Oxford Studies in Private Law Theory: Volume I*, Oxford 2020.
- Connal C., *Has the Rainy Sky Dried Up? Arnold v Britton and Commercial Interpretation*, „The Edinburgh Law Review” 2016, t. 20, nr 1, s. 71–76.
- Connell S., *Prescriptive and Holistic Contextualism: Emerging Variants of Modern Contract Interpretation*, „New Zealand Universities Law Review” 2018, t. 28, nr 2, s. 317–347.
- Cserne P., *Freedom of Contract and Paternalism: Prospects and Limits of an Economic Approach*, New York 2012.
- Cunningham L.A., *Contract Interpretation 2.0: Not Winner-Take-All but Best-Tool-for-the-Job*, „The George Washington Law Review” 2018, t. 85, nr 6, s. 1625–1659.
- Dajczak W., *Amerykańska zapowiedź „śmierci umowy” na tle tradycji romanistycznej* (w:) F. Longchamps de Bériet (red.), *Dekodifikacja prawa prywatnego. Szkice do portretu*, Warszawa 2017.
- Dajczak W., *Zobowiązania* (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bériet, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018.
- Davies P.S., *Excluding Good Faith and Restricting Discretion* (w:) P.S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020.
- Davies P.S., *The Basis of Contractual Duties of Good Faith*, „Journal of Commonwealth Law” 2019, t. 1, nr 1, s. 1–36.
- Davies P.S., *The Meaning of Commercial Contracts* (w:) P.S. Davies, J. Pila (eds.), *The Jurisprudence of Lord Hoffmann: A Festschrift in Honour of Lord Leonard Hoffmann*, Oxford 2015.
- Doliwa A., *Funkcje zasad współzycia społecznego w prawie cywilnym*, Warszawa 2021.
- Domański L., *Instytucje kodeksu zobowiązań. Komentarz teoretyczno-praktyczny. Część ogólna*, Warszawa 1936.
- Dubroff H., *The Implied Covenant of Good Faith in Contract Interpretation and Gap-Filling: Reviling a Revered Relic*, „St. John’s Law Review” 2006, t. 80, nr 2, s. 559–619.
- Eldridge J., *‘Surrounding Circumstances’ in Contractual Interpretation: Where Are We Now?*, „Commercial Law Quarterly” 2018, t. 32, nr 3, s. 3–11.
- Enman-Beech J., *The Good Faith Challenge*, „Journal of Commonwealth Law” 2019, t. 1, nr 1, s. 35–64.
- Fagan F., *Waiving Good Faith: A Natural Language Processing Approach*, „New York University Journal of Law and Business” 2020, t. 16, nr 3, s. 633–682.
- Fairgrieve D., *Comparative Law in Practice: Contract Law in a Mid-Channel Jurisdiction*, Oxford–Portland, Oregon 2016.
- Fauvarque-Cosson B., *The French Contract Law Reform and the Political Process*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 337–354.
- Fermus-Bobowiec A., Szwczak-Daniel M., *Zasady słuszności w kodeksie zobowiązań*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G: Ius” 2016, t. 63, nr 2, s. 43–56.
- Foglia M., *Il contratto autoregolato: le merger clauses*, Torino 2015.
- Gentili A., *Senso e consenso. Storia, teoria e tecnica dell’interpretazione dei contratti*, t. 2: *Tecnica*, Torino 2015.
- Gilson R.J., Sabel C.F., Scott R.E., *Text and Context: Contract Interpretation as Contract Design*, „Cornell Law Review” 2014, t. 100, nr 1, s. 23–97.
- Goh Y., *From Context to Text in Contractual Interpretation: Is There Really a Problem with a Plain Meaning Rule?*, „Common Law World Review” 2016, t. 45, nr 4, s. 298–318.
- Gorzko P., *Regula contra proferentem a granice wykładni oświadczeń woli w prawie cywilnym*, Warszawa 2019.
- Green S., *Smart Contracts, Interpretation and Rectification*, „Lloyd’s Maritime and Commercial Law Quarterly” 2018, nr 2, s. 234–251.
- Grochowski M., *Słuszność a autonomia woli – uwagi o nieoczywistej relacji* (w:) J. Pisuliński, J. Zawadzka (red.), *Aksjologia prawa cywilnego i cywilnoprawna ochrona dóbr*, Warszawa 2020.
- Grundmann S., Schäfer M.-S., *The French and the German Reforms of Contract Law*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 459–490.
- Grykiel J. (w:) M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–352*, Warszawa 2018.
- Gutowski M., *Autonomia woli a automatyzacja obrotu prawnego (granice przypisania skutków oświadczeń woli składanych elektronicznie)* (w:) J. Pisuliński, J. Zawadzka (red.), *Aksjologia prawa cywilnego i cywilnoprawna ochrona dóbr*, Warszawa 2020.
- Havelock R., *Return to Tradition in Contractual Interpretation*, „King’s Law Journal” 2016, t. 27, nr 2, s. 188–213.
- Havelock R., *The “Unitary Exercise” of Contractual Interpretation*, „The Cambridge Law Journal” 2017, t. 76, nr 3, s. 486–489.
- Hayward B., Zeller B., Baasch Andersen C., *The CISG and the United Kingdom – Exploring Coherency and Private International Law*, „International and Comparative Law Quarterly” 2018, t. 67, nr 3, s. 607–641.
- Helleringer G., *The Anatomy of the New French Law of Contract*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 355–375.

- Hellwege P., *Understanding Usage in International Contract Law Harmonization*, „The American Journal of Comparative Law” 2018, t. 66, nr 1, s. 127–174.
- Hildebrandt M., *Algorithmic Regulation and the Rule of Law*, „Philosophical Transactions of the Royal Society A” 2018, t. 376, nr 2128, s. 1–11.
- Hodge Lord P.S., *Judicial Development of the Law of Contract in the United Kingdom*, „The George Washington Law Review” 2018, t. 85, nr 6, s. 1587–1616.
- Hoffmann L., *Language and Lawyers*, „Law Quarterly Review” 2018, t. 134, s. 553–573.
- Hunter H., *The Implied Obligation of Good Faith* (w:) M. Furmston (ed.), *The Future of the Law of Contract*, Abingdon, Oxon–New York 2020.
- Kaczorowska B., *Reguły wykładni umów w projektach prawa o zobowiązaniach i kodeksu zobowiązań. Na marginesie dyskusji nad prawem prywatnym*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 5, s. 78–99.
- Kaczorowska B., *Wykładnia umów obligacyjnych w świetle współczesnych tendencji rozwoju prawa prywatnego*, Wrocław 2018.
- Kaczorowska B., *Założenia kodyfikacyjne w dziedzinie umów zobowiązaniowych wobec algorytmizacji stosunków umownych* (w:) W. Maciołek (red.), *Problematyka kwalifikacji prawnej pozakodeksowych umownych stosunków zobowiązaniowych*, Warszawa 2020.
- Kaczorowska B., *Znaczenie klauzul generalnych prawa prywatnego a algorytmizacja praktyki kontraktowej* (w:) L. Lai, M. Świerczyński (red.), *Prawo sztucznej inteligencji*, Warszawa 2020.
- Kaczorowska M., *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce wobec rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Rozważania na tle projektu księgi pierwszej Kodeksu cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 3, s. 19–29.
- Kaehler L., *Policy Interventions via Contract Interpretation*, „European Review of Private Law” 2014, t. 22, nr 5, s. 641–662.
- Kar R.B., Radin M.J., *Pseudo-Contract and Shared Meaning Analysis*, „Harvard Law Review” 2019, t. 132, nr 4, s. 1135–1219.
- Klass G., *Contracts, Constitutions, and Getting the Interpretation-Construction Distinction Right*, „Georgetown Journal of Law & Public Policy” 2020, t. 18, nr 1, s. 13–47.
- Knapp C.L., Crystal N.M., Prince H.G., *Problems in Contract Law: Cases and Materials*, New York 2019.
- Knapp C.L., Crystal N.M., Prince H.G., *Rules of Contract Law: Selections from the Restatement (Second) of Contracts and Other Restatements, the Uniform Commercial Code, the CISG, and the UNIDROIT Principles, with Materials and Commentary on Electronic Contracting, Commercial, Employment, and Consumer Arbitration and Contract Drafting*, New York 2019.
- Korzonek J., Rosenblüth I., *Kodeks zobowiązań. Komentarz. Przepisy wprowadzające. Wyciągi z motywów ustawodawczych. Ustawy dodatkowe, t. 1*, Kraków 1936.
- Leib E.J., Thel S., *Contra Proferentem and the Role of the Jury in Contract Interpretation*, „Temple Law Review” 2015, t. 87, nr 4, s. 773–791.
- Longchamps de Bérier F., *Common law a dekodyfikacja i globalizacja prawa* (w:) F. Longchamps de Bérier (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019.
- Longchamps de Bérier F. (red.), *Dekodyfikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019.
- Longchamps de Bérier F., *Decodification of Contract Law* (w:) C. Su, F. Longchamps de Bérier, P. Grzebyk (eds.), *Theory and Practice of Codification: The Chinese and Polish Perspectives*, Beijing 2019.
- Longchamps de Bérier R., *Zasady kodeksu zobowiązań*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1934, z. 1, s. 77–93.
- Longchamps de Bérier R., *Zobowiązania*, Lwów 1938.
- Łolik M., *Współczesne prawo kontraktów – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2014.
- Macgregor L., *Crossing the Line between Business Common Sense and Perceived Fairness in Contractual Interpretation*, „The Edinburgh Law Review” 2015, t. 19, nr 3, s. 378–383.
- Machnikowski P. (w:) E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Machnikowski P. (w:) P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków zespołu problemowego KKPC*, Warszawa 2017.
- Machnikowski P., *Prawne instrumenty ochrony zaufania przy zawieraniu umów*, Wrocław 2010.
- Machnikowski P., *Przedmowa* (w:) P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków zespołu problemowego KKPC*, Warszawa 2017.
- Machnikowski P., *Treść umowy* (w:) K. Osajda (red.), *System prawa prywatnego, t. 5: Prawo zobowiązań – część ogólna*, Warszawa 2020.
- MacMahon P., *Good Faith and Fair Dealing as an Underenforced Legal Norm*, „Minnesota Law Review” 2015, t. 99, nr 6, s. 2051–2110.
- Markovits D., *Good Faith as Contract’s Core Value* (w:) G. Klass, G. Letsas, P. Saprai (eds.), *Philosophical Foundations of Contract Law*, Oxford 2014.
- Martin M., *The French Law of Obligations: A Brief Story of the 2016 Reform* (w:) A. Parise, L. van Vliet (eds.), *Re-De-Co-*

- dification?: *New Insights on the Codification of Private Law*, The Hague 2018.
- McCunn J., *Revolutions in Contractual Interpretation: A Historical Perspective* (w:) S. Worthington, A. Robertson, G. Virgo (eds.), *Revolution and Evolution in Private Law*, Portland, Oregon 2018.
- McCunn J., *The Contra Proferentem Rule: Contract Law's Great Survivor*, „Oxford Journal of Legal Studies” 2019, t. 39, nr 3, s. 483–506.
- McKendrick E., *Contract Law: Text, Cases and Materials*, Oxford 2020.
- McKendrick E., *Doctrine and Discretion in the Law of Contract Revisited*, „The Chinese Journal of Comparative Law” 2019, t. 7, nr 1, s. 1–25.
- McKendrick E., *Interpretation* (w:) W. Day, S. Worthington (eds.), *Challenging Private Law: Lord Sumption on the Supreme Court*, Oxford–New York 2020.
- McLauchlan D., *A Sea Change in the Law of Contract Interpretation?*, „Victoria University of Wellington Law Review” 2019, t. 50, nr 4, s. 657–680.
- McLauchlan D., *The ICS Principles: A Failed “Revolution” in Contract Interpretation?*, „New Zealand Universities Law Review” 2016, t. 27, nr 2, s. 263–294.
- McMeel G., *Foucault's Pendulum: Text, Context and Good Faith in Contract Law*, „Current Legal Problems” 2017, t. 70, nr 1, s. 365–397.
- Mekki M., *France – The French Reform of Contract Law: The Art of Redoing without Undoing*, „Journal of Civil Law Studies” 2017, t. 10, nr 1, s. 223–259.
- Mekki M., *Reforming Contract Law: From Myth to Reality!* (w:) A. Parise, L. van Vliet (eds.), *Re- De- Co-dification?: New Insights on the Codification of Private Law*, The Hague 2018.
- Merkin R., *Saintier S., Poole's Textbook on Contract Law*, Oxford 2019.
- Mik E., *Smart Contracts: A Requiem*, „Journal of Contract Law” 2019, t. 36, nr 1, s. 70–94.
- Mitchell C., *Interpretation of Contracts*, Abingdon, Oxon–New York 2019.
- Mitchell C., *Interpreting Commercial Contracts: The Policing Role of Context in English Law* (w:) L. DiMatteo, M. Hogg (eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspective*, Oxford 2016.
- Mitchell C., *The Common Law of Contract: Essential or Expendable?* (w:) A. Johnston, L. Talbot (eds.), *Great Debates in Commercial and Corporate Law*, London 2020.
- Morgan J., *Great Debates in Contract Law*, London 2020.
- Muir Watt H., *The Reform of the French Civil Code at a Distance: An International and Comparative Perspective*, „European Review of Contract Law” 2017, t. 13, nr 4, s. 445–458.
- Myburgh F., *On Reasonable Expectations, Interpretive Preferences and the ICS Principles of Interpretation* (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research Handbook on International Commercial Contracts*, Cheltenham–Northampton 2020.
- National Reforms: New Instruments Towards Converging Rules within Europe? The Example of the French Contract Law Reform (2016)* (w:) F. de Elizalde (ed.), *Uniform Rules for European Contract Law?: A Critical Assessment*, Oxford 2018.
- O'Sullivan J., *Say What You Mean and Mean What You Say: Contractual Interpretation in the House of Lords*, „The Cambridge Law Journal” 2009, t. 68, nr 3, s. 510–512.
- Ortolani P., *The Judicialization of the Blockchain* (w:) P. Hacker, I. Lianos, G. Dimitropoulos, S. Eich (eds.), *Regulating Blockchain: Techno-Social and Legal Challenges*, Oxford 2019.
- Pajor T., *Kilka uwag o roli ocen etycznych w prawie cywilnym*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2009, t. 12, nr 2, s. 135–140.
- Pasquale F., *A Rule of Persons, Not Machines: The Limits of Legal Automation*, „The George Washington Law Review” 2019, t. 87, nr 1, s. 1–55.
- Pecyna M., *Merger clause jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu, klauzula integralności umowy, reguła wykładni umowy*, Warszawa 2013.
- Pecyna M., Behan A., *Smart contracts – nowa technologia prawa umów?*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2020, nr 3, s. 187–217.
- Pédamon C., *The New French Contract Law and Its Impact on Commercial Law: Good Faith, Unfair Contract Terms and Hardship* (w:) M. Heidemann, J. Lee (eds.), *The Future of the Commercial Contract in Scholarship and Law Reform: European and Comparative Perspectives*, Cham 2018.
- Raczynska M., *Good Faiths and Contract Terms* (w:) P.S. Davies, M. Raczynska (eds.), *Contents of Commercial Contracts: Terms Affecting Freedoms*, Oxford–New York 2020.
- Radwański Z., *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1992.
- Radwański Z., Mularski K., *Wykładnia oświadczeń woli* (w:) Z. Radwański, A. Olejniczak (red.), *System prawa prywatnego*, t. 2: *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2019.
- Rajah V.K., *Redrawing the Boundaries of Contractual Interpretation: From Text to Context to Pre-Text and Beyond*, „Singapore Academy of Law Journal” 2010, t. 22, nr 3, s. 513–538.

- Rasmussen R.K., Simkovic M., *Bounties for Errors: Market Testing Contracts*, „Harvard Business Law Review” 2020, t. 10, nr 1, s. 117–156.
- Richardson L., *Commercial Common Sense in Contractual Interpretation: Further Views from the Inner House*, „The Edinburgh Law Review” 2017, t. 21, nr 3, s. 423–429.
- Richardson L., *Good Faith and the Duty to Co-operate in Long-term Contracts* (w:) A. Hutchison, F. Myburgh (eds.), *Research Handbook on International Commercial Contracts*, Cheltenham–Northampton 2020.
- Robertson A., *Purposive Contractual Interpretation*, „Legal Studies” 2019, t. 39, nr 2, s. 230–246.
- Romanowski M., *Uczciwość (lojalność) kontraktowa – kilka refleksji* (w:) K. Szczepanowska-Kozłowska (red.), *Oblicza prawa cywilnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Janowi Błęszyńskiemu*, Warszawa 2013.
- Rott-Pietrzyk E., *General Standards for the Interpretation of Contracts under the Common European Sales Law (CESL)*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2014, Nr 2, s. 371–399.
- Rott-Pietrzyk E., *Interpretacja umów w prawie modelowym i wspólnym europejskim prawie sprzedaży (CESL)*, Warszawa 2013.
- Rott-Pietrzyk E., *Klauzule generalne a wykonanie zobowiązania (z uwzględnieniem koncepcji systemu klauzul generalnych w projekcie kc)* (w:) E. Gniewek, K. Górska, P. Machnikowski (red.), *Zaciąganie i wykonywanie zobowiązań. Materiały III Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów (Wrocław, 25–27.9.2008 r.)*, Warszawa 2010.
- Rott-Pietrzyk E., *Metoda wykładni umów w projekcie Common European Sales Law (CESL)*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2012, nr 4, s. 85–118.
- Rowan S., *The New French Law of Contract*, „International and Comparative Law Quarterly” 2017, t. 66, nr 4, s. 805–831.
- Rowan S., *The Reform of French Contract Law: The Struggle for Coherency* (w:) T.T. Arvind, J. Steele (eds.), *Contract Law and the Legislature: Autonomy, Expectations, and the Making of Legal Doctrine*, Oxford–New York 2020.
- Rozwadowski W., *Tradycje prawne* (w:) M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012.
- Rudnicki J., *Dekodifikacja prawa cywilnego w Polsce*, Bielsko-Biała 2018.
- Rudnicki J., *Polska i historyczne fazy dekodifikacji prawa cywilnego* (w:) F. Longchamps de Bérrier (red.), *Dekodifikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019.
- Safjan M., *Zasady prawa prywatnego* (w:) M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012.
- Savelyev A., *Contract Law 2.0: ‘Smart’ Contracts as the Beginning of the End of Classic Contract Law*, „Information & Communications Technology Law” 2017, t. 26, nr 2, s. 116–134.
- Schauer F., *Constructing Interpretation*, „Boston University Law Review” 2021, t. 101, nr 1, s. 103–132.
- Schwartz A., Scott R.E., *Contract Interpretation Redux*, „The Yale Law Journal” 2010, t. 119, nr 5, s. 926–964.
- Scott R.E., *The Death of Contract Law*, „The University of Toronto Law Journal” 2004, t. 54, nr 4, s. 369–390.
- Siliquini-Cinelli L., *Taking (Legal) Traditions Seriously, or Why Australian Contract Law Should Not Be Codified: An Unconventional Inquiry*, „University of Queensland Law Journal” 2015, t. 34, nr 1, s. 99–122.
- Silverstein J.M., *The Contract Interpretation Policy Debate: A Primer*, „Stanford Journal of Law, Business and Finance” 2021, t. 26, nr 1, s. 222–293.
- Sobolewski P. (w:) K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny. Prawo o notariacie (art. 79–95 i 96–99)*, Warszawa 2017.
- Stec P., *Kodeks cywilny – między dekodyfikacją a rekodyfikacją* (w:) P. Stec, M. Załucki (red.), *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015.
- Steiner E., *French Law: A Comparative Approach*, Oxford 2018.
- Stewart A., Swain W., Fairweather K., *Contract Law: Principles and Context*, Cambridge 2019.
- Strugała R., *Standardowe klauzule umowne: adaptacyjne, salwatoryjne, merger, interpretacyjne oraz pactum de forma*, Warszawa 2013.
- Strugała R., *Wykładnia umów* (w:) R. Strugała (red.), *Wykładnia umów. Standardowe klauzule umowne. Komentarz praktyczny z przeglądem orzecznictwa. Wzory umów*, Warszawa 2020.
- Sumption Lord, *A Question of Taste: The Supreme Court and the Interpretation of Contracts*, „Oxford University Commonwealth Law Journal” 2017, t. 17, nr 2, s. 301–314.
- Szczerbowski J.J., *Lex cryptographia. Znaczenie prawne umów i jednostek rozliczeniowych opartych na technologii blockchain*, Warszawa 2018.
- Szłęzak A., *Polemicznie o skutkach zastrzegania tzw. merger clause*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 2, s. 31–34.
- Szostek D., *Blockchain a prawo*, Warszawa 2018.
- Święcicka P., Wyrwińska K., *Francuska reforma kodeksu i nadzieje rekodyfikacji* (w:) F. Longchamps de Bérrier (red.), *Dekodifikacja prawa prywatnego w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2019.
- Tan Z.X., *Beyond the Real and the Paper Deal: The Quest for Contextual Coherence in Contractual Interpretation*, „Modern Law Review” 2016, t. 79, nr 4, s. 623–654.

- Tan Z.X., *Disrupting Doctrine? Revisiting the Doctrinal Impact of Relational Contract Theory*, „Legal Studies” 2019, t. 39, nr 1, s. 98–119.
- Tasca P., Piselli R., *The Blockchain Paradox* (w:) P. Hacker, I. Lianos, G. Dimitropoulos, S. Eich (eds.), *Regulating Blockchain: Technical-Social and Legal Challenges*, Oxford 2019.
- Tobor Z., *Iluzja wykładni językowej* (w:) P.J. Lewkowicz, J. Stankiewicz (red.), *Konstytucyjne uwarunkowania tworzenia i stosowania prawa finansowego i podatkowego*, Białystok 2010.
- Tobor Z., *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Warszawa 2013.
- Tobor Z., Pietrzykowski T., *Does Theory of Contractual Interpretation Rest on a Mistake?* (w:) B. Heiderhoff, G. Žmij (eds.), *Interpretation in Polish, German and European Private Law*, Munich 2011.
- Toh K., *Authenticity, Ontology, and Natural History: Some Reflections on Musical and Legal Interpretation* (w:) L. Crawford, P. Emerton, D. Smith (eds.), *Law under a Democratic Constitution: Essays in Honour of Jeffrey Goldsworthy*, Oxford 2019.
- Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu w opracowaniu głównego referenta projektu Prof. Romana Longchamps de Bérier. Art. 1–167*, Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa o zobowiązaniach, z. 4, Warszawa 1934.
- Viglione F., *Good Faith and Reasonableness in Contract Interpretation: A Comparative Perspective*, „European Business Law Review” 2009, t. 20, nr 6, s. 835–850.
- Vogenauer S., *Interpretation* (w:) N. Jansen, R. Zimmermann (eds.), *Commentaries on European Contract Laws*, Oxford 2018.
- Waśkowski E., *Nowe idee w kodeksie zobowiązań*, „Głos Prawa” 1934, nr 6, s. 346–355.
- Weber R.H., *Smart Contracts: Do We Need New Legal Rules?* (w:) A. De Franceschi, R. Schulze (eds.), *Digital Revolution – New Challenges for Law: Data Protection, Artificial Intelligence, Smart Products, Blockchain Technology and Virtual Currencies*, München–Baden-Baden 2019.
- Whittaker S., *Contracts, Contract Law and Contractual Principle* (w:) J. Cartwright, S. Whittaker (eds.), *The Code Napoléon Rewritten: French Contract Law after the 2016 Reforms*, Oxford–Portland, Oregon 2017.
- Whittaker S., Reisenhuber K., *Conceptions of Contract* (w:) G. Dannemann, S. Vogenauer (eds.), *The Common European Sales Law in Context: Interactions with English and German Law*, Oxford 2013.
- Wilejczyk M., *Argument z autonomii woli czy argument ze sprawiedliwości. Dylematy wykładni prawa umów na przykładzie przepisów o karze umownej* (w:) J. Pisułiński, J. Zawadzka (red.), *Aksjologia prawa cywilnego i cywilnoprawna ochrona dóbr*, Warszawa 2020.
- Wilejczyk M., *Sprawiedliwość kontraktowa. Pojęcie, realizacja, granice*, „Studia Prawa Prywatnego” 2018, nr 2.
- Wilejczyk M., *Zagadnienia etyczne części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 2014.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, T. Styceń i in. (red.), Lublin 2011.
- Zaleśkiewicz M., *Wykładnia umów w prawie polskim i angielskim w ujęciu porównawczym*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2011, nr 1–2, s. 271–283.

Akty prawne i projekty aktów prawnych

- Francuski kodeks cywilny z dnia 21 marca 1804 r. – *Code civil*.
- Loi n° 2018-287 du 20 avril 2018 ratifiant l’ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations, JORF n° 0093 du 21 avril 2018, texte n° 1.
- Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations, JORF n° 0035 du 11 février 2016, texte n° 26.
- Proposition de loi portant insertion du livre 5 “Les obligations” dans le nouveau Code civil, Doc., Chambre des Représentants de Belgique, n° 55-1806/001, 24 février 2021.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. nr 82, poz. 598, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740, z późn. zm.).